КПСС XXIV СЪЕЗДИ ШАРАФИГА

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ КОМИТЕТИ ВА МЕҲНАТКАШЛАР ДЕПУТАТЛАРИ ОБЛАСТЬ СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

18-ЙИЛ ЧИҚИШИ.

№ 28 (4534).

10 ФЕВРАЛЬ ЧОРШАНБА 1971 ЙИЛ

Баҳоси 2 тийин.

* *

ВАЗИРА АКБАРОВА Тошкентдаги пиллакашлик фабрикасининг ипак саралаш цехида бир неча йилдан буён самарали меҳнат қилиб келмоқда. Айни кунларда у партиямиз XXIV съезди шарафига меҳнат вахтасида туриб ишлаб, кунлик иш нормасини 130-140 процентдан адо этиб келмоқда. Суратда: ўртоқ В. Акбарова.

А. ТЎРАЕВ фотоси.

МАРРА 36 ЦЕНТНЕР

Бир куни уни кутилмаган вақтда совхоз партия ташкилотига чақириб қолишди. Нима сабабдан чақиришганини билмаган Холид ҳайрон бўлди, кабинет эшигини қия очиб «мумкинми» деди. «Марҳамат» деган жавобни олгач, ичкари кирди. Партия ташкилотининг секретари Ҳалима Ғафурова уни қарши олиб, сўрашди:

— Сен илғор бригада бошлиқларимиздансан. Коммунистларга хос ишлаяпсан. Шунинг учун совхоз партия ташкилоти сени...

Холид ялт этиб парткомга қаради.

— Ҳалима опа, қанақа юмуш эди?

— Ўзинг биласан, 3-бўлимнинг бошлиғи йўқ...

Холид дарров воқеага тушунди.

— Мен бир оддий бригада бошлиғи, шундай катта бўлимнинг ишини эплай олармикинман?

— Мен директор билан шу ҳақда гаплашдим. Тоза ўйлашиб кўрдик. Сен бўлимнинг ишини бемалол эплаб кетасан. Совхоз маъмурияти, партия ташкилоти ёрдам беради.

Бу воқеа 1968 йилда бўлган эди. Шундан бери Холид Жапеш «Ўзбекистон ССР беш йиллиги» совхозининг 3-бўлим бошлиғи. У совхоз маъмурияти ва партия ташкилотининг унга билдирган катта ишончини оқлади. Уларни ерга қаратиб қўймади. У билганини ўргатди, билмаганларини уста пахтакорлардан, илғор, тажрибали кишилардан ўрганди. Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Қурбонали Эрматовни, моҳир агроном Федор Феактастович Измайловни «устозим» деб билди. Тажрибали бригада бошлиғи механизатор Редван Чкини ўз ёнига олди. Унинг яхши тажрибаларини бўлимда кенг ёйишга ҳаракат қилди. Чунки, Редван Чки техникадан унумли фойдаланиб, пахтанинг таннархини 1 сўм 60 тийин арзонлаштирган, ҳосилдорликни гектаридан 40 центнерга етказган, ўзи «зангори кема» билан 200 тонна пахта терганди.

Бўлимда Тўра Азимов, Сервер Жапалиев, Қўшоқ Абдираҳмонов ва Жамол Эзбулов сингари механизаторлар ернинг мелиорация аҳволини яхшилаш ва ирригация тармоқларини тартибга солиш учун фидокорона меҳнат қилдилар.

Маълумки, 1968 йил об-ҳаво пахтачилик учун жуда ноқулай келди. Шунга қарамай ҳалол меҳнат бекор кетмади. 620 гектар пахта майдонининг ҳар гектаридан 26 ўрнига 32 центнердан ҳосил олинди. 95 процент пахта машина билан териб олинди. Пахтанинг таннархи 15 процент камайди.

Бўлимнинг бултурги иш натижалари яна ҳам қувончли бўлди. Юбилей йили катта ғалаба билан якунланди. Ҳар гектар ердан 34 центнердан ҳосил етиштирилди. Пахта тайёрлаш плани 14 кунда бажарилди. Жами ҳосил октябрь ойида даладан йиғиб олинди.

Бўлим ишчиларининг бу йилги ниятлари яна баланд. Улар КПСС XXIV съезди шарафига бошланган умумхалқ мусобақасига қўшилиб ҳосилдорликни 36 центнерга етказиш учун астойдил тайёргарлик кўрмоқдалар.

Б. ЙЎЛДОШЕВ.

КОМСОМОЛ-ЁШЛАР ВАХТАДА

Пойтахтимиздаги «Юлдуз» тикувчилик фирмаси 1-филиалининг 8-цехи илғор цехлардан бири ҳисобланади.

Асосан комсомол-ёшлардан иборат бу цех бешйиллик топшириқни икки ой илгари, юбилей йили планини эса бир ой илгари бажариб, пландан ташқари кўплаб эркаклар костюми ишлаб чиқарган эди. Улар тўққизинчи беш йилликни ҳам муваффақиятли бошлаб, январь ойи топшириғини ошириб бажардилар.

— Цехимизда 150 тикувчи коммунистик меҳнат зарбдори деган шарафли ном эгасидир, — дейди цех бошлиғи Ҳ. Раимқулов. — КПСС XXIV съезди шарафига социалистик мажбурият олдик. Биринчи квартал планини 29 мартда бажариб, пландан ташқари 300 та болалар костюми ишлаб чиқарамиз.

Бу цех меҳнатсеварлари коммунистик меҳнат коллективи деган шарафли ном учун курашишмоқда. Ҳозир 9-бригаданинг 6 таси коммунистик меҳнат бригадасидир.

Цехда зиммасига шахсий мажбурият олиб ишлаётган чеварлар сони кун сайин ортиб бормоқда. Ҳозирги кунда 47 та тикувчи 1972—73 йиллар ҳисобига ишламоқда. Гулнора Абдуғофурова, Раъно Муҳамедова, Малика Раҳимова, Маъмура Каримова, Орзигул Тўлаганова кабилар шулар жумласига киради. Комсомол-ёшлар съездини муносиб кутиб олиш учун иш суръатига-суръат қўшишмоқда.

Ҳ. ИНОҒОМОВ.

ОЛМАЛИҚ КОН-МЕТАЛЛУРГИЯ КОМБИНАТИ ЯНГИЛИКЛАРИ

ЗАРБДОРЛАР СЛЁТИ

Яқинда металлурглар маданият саройида коммунистик меҳнат зарбдорларининг VII слёти бўлиб ўтди.

Слёт қатнашчиларини кон-металлургия комбинати директорининг ўринбосари ўртоқ Н. Бурцев қизғин табриклади. Сўнгра социалистик мусобақада юқори кўрсаткичларга эришган, коммунистик меҳнат ҳаракатида актив иштирок этган Қалмоққир кони электр пайвандловчиси М. Аблязов, мис бойитиш фабрикаси электр слесари М. Ғаффоров, темир йўл цехининг машинист инструктори П. Бичков жаъми 27 киши қимматбаҳо буюмлар билан мукофотланди.

Слёт қатнашчилари комбинатнинг барча ишчи-хизматчиларига қарата мурожаат қабул қилишди.

ТЕЖАМКОРЛАР

Мис эритиш заводи ишчи-хизматчилари қувватларни тўла ўзлаштириш, ишлаб чиқаришни, такомиллаштириш, маҳсулот сифатини яхшилаш ҳамда унинг таннархини камайтиришда қувончли ютуқларни қўлга киритдилар. Юбилей йили топшириқлари барча кўрсаткичлар бўйича ошириб бажарилиши планда кўзда тутилганга қараганда бир мунча ортиқ даромад келтирди.

Фақат ўтган йилнинг ўзида завод рационализаторларидан тушган 200 дан ортиқ янгилик ишлаб чиқаришга жорий этилди. Натижада давлатнинг 135 минг сўм маблағи тежаб қолинди.

«Анод шламларини қайта ишлаш технологиясини такомиллаштириш» борасида тушган таклиф йилига 4442 чегакалорий буғ, 87 минг киловатт-соат электр қуввати, 675 минг кубометр ҳавони тежаб қолиш имконини берди. Унинг фойдаси 22 минг сўмни ташкил этди.

Мисгарлар тавсия этган ва корхонага минглаб сўм маблағни тежаб қолиш имконини берган таклифлар шугина эмас. Чўян желобларнинг сув билан совитилувчи мис желобларга алмаштирилиши салкам 12 минг сўм иқтисодий самара келтирди.

Мис эритиш заводи коллективи КПССнинг XXIV съездини муносиб кутиб олиш учун курашиб, ишлаб чиқариш самарадорлигини янада ошириш, кўплаб электр қуввати, газ, олтин-гугурт кислотаси, ёқилғи ва бошқа маҳсулотларни тежаб қолишга аҳд қилди.

МАРРА БЕЛГИЛАНДИ

Марказий ремонт-механика заводи коллективи партиямизнинг навбатдаги съезди муносабати билан ўз зиммасига оширилган социалистик мажбурият қабул қилди.

Айниқса, нostandарт мосламалар цехи ишчи-хизматчиларининг аҳди диққатга сазовор. Шижоаткорлар маҳсулот ишлаб чиқариш йиллик планини 20 декабргача бажариш, унинг таннархини планда белгиланганига қараганда 1,5 процентга камайтириш, меҳнатни ташкил этишни янада яхшилаш, ишлаб чиқариш технологиясини такомиллаштириш ҳисобига меҳнат унумдорлигини планга нисбатан 3 процент кўтаришга эришиш, йил давомида қўшимча 30 минг сўмлик маҳсулот ишлаб чиқаришга қарор қилдилар.

ЮТУҚЛАРИМИЗНИ МУСТАҲКАМЛАЙМИЗ

Совет кишилари ўтган юбилей йилида қаҳрамонона меҳнат қилдилар. Саноат ривожланди, қишлоқ хўжалиги юксалди. Жонажон мамлакатимизга кўпроқ маҳсулот етиштириб беришда ҳар бир совет кишиси ўзининг муносиб ҳиссасини қўшди. Шунинг учун ҳам эндиликда қўлга киритган ютуқларимиз ҳаммани қувонтирмоқда. СССР Халқ хўжалигини ривожлантириш 1970 йил давлат планининг бажарилиши якунлари тўғрисида СССР Марказий статистика бошқармасининг ахборотида келтирилган рақамларни ўқиб, бизнинг институтимиз коллективи ҳам беҳад хурсанд бўлишди.

Институтимизнинг ижодий коллективи жонажон ватанимизнинг бойлигига-бойлик қўшиш мақсадида ўтган йили айниқса яхши ишладилар. Чорвачиликнинг маҳсулдорлигини ошириш, қорамоллар наслини яхшилашда олиб борилган илмий текшириш ишлари яхши натижалар берди. Тажриба базасидаги сигирлардан сут соғиб олиш, гўшт топшириш ва уруғлик маккажўхори етиштириб бериш юзасидан зиммамизга олган социалистик мажбуриятларни ортиғи билан бажардик. Янги йилни ёруғ юз блан кутиб олдик. Институтимиз коллективи эришилган ютуқлар билан магрурланмайдилар. Республикада чорвачиликни ривожлантиришга ва маҳсулдорликни оширишга бундан кейин ҳам муносиб ҳиссаларини қўшадилар. Колхоз ва совхозларнинг чорвадорлари билан институтимизнинг илмий ходимлари алоқани янада мустаҳкамлаб, янги бешйиллик топшириқларини муваффақиятли адо этиш учун курашадилар.

Ш. АКМАЛХОНОВ,
Ўзбекистон чорвачилик илмий-текшириш институтининг директори.

СЪЕЗД ШАРАФИГА

Чирчиқ шаҳар автобус-таксомотор паркининг хизматчилари, инженер-техник ходимлари бешйилликни муваффақиятли якунладилар. Улар саккизинчи бешйиллик топшириқларини муддатидан бир ой илгари 102,1 процент бажариб, қўшимча бир неча ўн минг сўмлик соф фойда олишди. Шу йиллар мобайнида автобус ва таксиларнинг кўплаб эҳтиёт қисмлари, ёнилғи-мойлари тежаб қолинди.

Бундай муваффақиятларни қўлга киритишда автослесарлар, моторчилар, коробкачиларнинг ҳиссалари катта бўлди. Машиналарни сифатли ремонт қилишда юқори разрядли автослесарлар Восиқ Усмонов, Эркин Сарсонлоев, Тилоб Ортиқбоев кабилар жонбозлик кўрсатдилар. Ҳозирда улар кунлик топшириқларини 130—140 процентдан бажариб, ҳамкасбларига ўрнак бўлишмоқда.

Транспортчилар тўққизинчи беш йилликни ҳам яхши бошлашди. Январь ойи топшириғи ошириб адо этилди. Айни кунларда меҳнатсевар коллектив КПССнинг навбатдаги XXIV съездини муносиб совғалар билан кутиб олиш иштиёқида хормай-толмай ишлаяпти.

М. МИРСУЛТОНОВ.

КЎКЛАМ ТАРАДДУДИ

ЎРТА ЧИРЧИҚ районидаги Карл Маркс номли колхозда кўкламги экиш кампаниясига тайёргарлик ишлари ҳар томонлама қизитилган ҳолда олиб борилмоқда. Шу жумладан техника ремонти ҳам яхши кетмоқда. Мавжуд техника воситаларини ремонт қилшда колхоз механизаторлари ғайрат кўрсатиб ишламоқдалар. Суратда: слесарь Ортиқбой Митанов сеялкани ремонт қилмоқда.

О. ПЕПЕНОВ фотоси.

ИЛҒОРЛАРГА ТЕНГЛАШИНГ

Партиямиз XXIV съезди шарафига бошланган социалистик мусобақага қўшилиб меҳнат қилаётган областимиз меҳнаткашлари янги йилнинг дастлабки куниданоқ катта зафарларни қўлга киритишаяпти. Жумладан, паррандабоқарлар ҳам ғайрат кўрсатиб ишламоқдалар.

Улар январь ойида область бўйича 4 миллион 752 минг дона тухум тайёрлаб, квартал планини 28,2 процент адо этишди.

Шу давр ичида Оржоникидзе райони паррандабоқарлари энг кўп тухум тайёрлашга эришишган. Улар меҳнаткашларга 2 миллион 233 минг дона тухум етказиб беришди. Бу областимизда тайёрланган тухумнинг деярлик ярмига тенгдир. Ўрта Чирчиқлик паррандабоқарлар 946 минг дона, Калинин районининг товуқбоқарлари эса 1 миллион 40 минг дона тухум тайёрлашган.

Пискентлик паррандабоқарлар квартал планини эндигина 9,7 процент бажаришиб, тухум тайёрлашда область статистика ахборотининг охирги ўрнини эгаллаб туришибди.

Улар бу қолоқликдан чиқиш учун паррандалар парваришини ҳар томонлама яхшилаб, тухум тайёрлаш суръатини оширишга эришишлари керак. Шундагина бу район паррандачилари областимиздаги ҳамкасбларининг қўлга киритаётган ютуқларига муносиб ҳисса қўшган бўладилар.

Шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, айрим районлар тухум тайёрлашни тез суръатлар билан олиб боришларига қарамай, квартал плани 28,2 процент бажарилган. Ўтган йилнинг худди шу даврида эса область бўйича 5 миллион 434 минг дона тухум тайёрланиб, квартал плани 36,4 процент бажарилган эди. Ана шунинг ўзидан кўриниб турибдики, паррандабоқарларимиз ўтган йил даражасига қараганда анча суст ишлашаяпти. Улар ана шу даврда 682 минг дона тухумни кам тайёрлашган. Бу эса деярли 7,2 процентни ташкил этади.

Январь ойининг иккинчи ярмида Оржоникидзе районининг товуқбоқарлари 1 миллион 209 минг дона, Калинин районининг товуқбоқарлари 598 минг дона тухум тайёрлаб, яхши натижани қўлга киритганлар. Бошқа районлар паррандабоқарлари ҳам ишни тезлатиб, илғорларга тенглашган тақдирдагина қолоқликни тугатиб, квартал планини муваффақиятли бажаришлари мумкин.

А. МИРЗААҲМЕДОВ.

ОРЖОНИКИДЗЕ районидаги «Қизил Ўзбекистон» колхозининг теплица хўжалигида иш қизғин. Колхозчилар помидор кўчатларини меҳр билан парвариш қилиб, мўл ҳосил олиш ҳаракатидалар. Суратда: теплицанинг илғор сабзавоткорларидан А. Эргашева, Д. Алимуҳамедова ўртоқлар.

Н. АБДУРАСУЛОВ фотоси.

ТЕХНИКА РЕМОНТИ СУДРАЛЯПТИ

Оби-ҳаво жуда қулай келган бултурги йилда ҳар уччала «Далварзин» совхозида пахта тайёрлаш плани бажарилмади.

Бу аҳвол уларни доғда қолдирди. Бундай кўнгилсиз аҳволдан совхоз раҳбарлари тегишли хулоса чиқаришлари, 1971 йилга ҳар тарафлама жиддий тайёргарлик кўришлари, айниқса хўжаликда ҳал қилувчи роль ўйнайдиган мавжуд техника воситаларини кўклам экин кампаниясига тўла ва сифатли ремонтдан чиқариш тадбирлари кўрилиши лозим эди.

Шу нуқтаи назардан қараганда **2-«Далварзин» совхози** пахтакорлари кўкламга тайёргарлик ишларини бир мунча қизитиб юбордилар. Механизаторлар ўтган йилги доғларни ювиш учун астойдил интилмоқдалар. Совхозда техника ремонти ва уни сақлашга дуруст эътибор бериляпти. 2-«Далварзин» совхозининг марказий устахонасида ҳозир иш қизғин. Колхозда мавжуд 87 та «ХТ—28» маркали трактордан 41 таси, 54 та «ДТ—75» маркали трактордан 34 таси, 44 та чигит экадиган, сеялкадан 32 таси ремонтдан чиқариб қўйилди.

Ҳозир совхозда техникани ремонт қилиб, кўкламга тайёрлаб қўйиш ишларида 80 механизатор ишлаяпти. Лекин, совхознинг айрим бўлимларида баъзи камчиликларга ҳам йўл қўйиляпти. Масалан, 6-бўлим механиги Усмон Аббосов техникани сақлашга етарли эътибор бермаган. Натижада 2 трактор даладан қандай келган бўлса, ҳозир ҳам шундайлигича турипти. Кўрак чувийдиган, пахта терадиган машиналар сира тозаланмаган, қисмлари мойланмаган.

3-«Далварзин» совхози Бекободда салмоқли хўжаликлардан ҳисобланади. 2855 гектар экин майдони бор. Шундан 2250 гектар ерга чигит экилади. Бу йил совхоз коллективи олдида ўтган йилги доғларни ювиш, хўжаликни қолоқликдан чиқаришдек вазифа турипти. Бунинг учун деҳқончиликка зарур бўлган ҳар бир иш ўз вақтида ва сифатли бажарилмоғи керак. Афсуски, бу ишга етарли эътибор берилмаяпти.

Аввало, совхозда мавжуд техника воситаларини асраш кўнгилдагидек эмас. Масалан, 5 та комбайн, 31 та сув насоси ва бир қанча эҳтиёт қисмлар очиқ ҳавода, ёғин-сочинда занглаб ётипти. Битта «Т—28Х3», 2 та «ХТ—1,2» маркали пахта териш машиналари ҳам ҳовлида очиқ жойда сақланмоқда. Уларни тозалаш, айрим қисмларини мойлаб қўйиш ҳеч кимнинг эсига келмаган. Янги олиб келинган 7 та «Т—28Х4» ва «Т—40» трактори ҳам худди шундай аҳволда.

Бу совхознинг учинчи бўлимида аҳвол айниқса ачинарли. Бўлим устахонасига даладан келтирилган 5 та кўрак терадиган машина қаровсиз ётипти. Бекмурод Холбўтаев борона, ер текислайдиган машиналарни сақлаш ва ремонт қилишга ҳеч эътибор бермаяпти.

6-бўлим устахонасида ремонтга киришилмаган, деса бўлади. Ҳеч ким йўқ, мавжуд техника очиқ-сочиқ ётипти.

Устахона мудири Ж. Ўтаганов эса:

— Мен номига мудирман, аслида қоровуллик учун ҳақ тўлашади, — дейди.

Буни қандай баҳолаш керак? Совхоз раҳбарлари бу аҳволни тузатиш учун бирор чора кўраётганликлари сезилмайди. Кўклам тобора яқинлашяпти, тайёргарлик ишларини қизитиб юборишнинг айни пайти бу.

Б. ХУДОЕРОВ,
Ф. ЗИЕДУЛЛАЕВ.

ОЙДА БИРИНЧИ САЙЁР ЛАБОРАТОРИЯ

«ЛУНОХОД-1» ТЎҒРИСИДАГИ ТАФСИЛОТ

Ривожланиб бораётган космик фан ва техника Ер атрофидаги ва планеталараро фазони, Ойни ва Қуёш системасининг планеталарини ўрганиш борасида тобора мураккаброқ вазифаларни ҳал этишга имкон бермоқда.

Ерда ясалган биринчи аппарат бундан бир неча йил аввал Ой юзасига охиста қўндирилган эди. Бу — «Луна-9» совет автомат станцияси эди. Станцияни Ойга қўндириш тажрибасидан келиб чиққан асосий натижа шу бўлдики, Ойнинг юзаси станция вазнига бардош беришга кифоя қиларли даражада қаттиқ экан. «Луна-9» станцияси ўтказган тадқиқотлар Ойда ўтаётган жараёнларни тушуниб олиш учун катта аҳамиятга эга бўлди.

«Луна-13» автомат станцияси Ой устки қатламининг физикавий-механикавий хоссаларини биринчи марта бевосита белгилаб бериш вазифасини бажарди.

Олимлар Ойнинг сунъий йўлдошлари ёрдамида Ой устки қатлами тўғрисида бир қанча янги маълумотларни қўлга киритдилар. Маълумки, Ер қобиғи таркибида озми-кўпми радиактив элементлар бўлган жинслардан иборат. Ер қитъаларининг асосини ташкил этган гранитларда бундай элементлар айниқса кўп. Базальтларда эса радиактив элементлар кам. Ойдаги табиий радиактив элементларнинг парчаланишидан ҳосил бўлаётган гамма-нурланишларнинг Ой сунъий йўлдошлари ўлчаган интенсивлигини Ерда ўтказилган ўлчовларнинг натижалари билан таққослаб қараш радиактив элементларнинг тўпланиши жиҳатидан Ой жинслари Ернинг асосий таркибидаги жинсларга (базальтлар типига) энг яқин эканлигини кўрсатди.

Совет станцияси «Луна-16»ни учириш ва уни учиришдан мўлжалланган мураккаб программа муваффақиятли бажарилганлиги натижасида Ойни ўрганиш соҳасида принципиал янги босқич бошланди. Космонавтика тарихида биринчи марта автомат аппарат Ер — Ой — Ер трассаси бўйлаб учиб, Ой заминининг намуналарини Ерга олиб тушди.

Автомат аппаратлар ва бошқарув системалари коинотни ўрганишда катта имкониятлар очиб бераётганлиги мана шу учиш давомида айниқса яққол намойиш қилинди.

Ой заминининг Ерга олиб тушилган намуналарини анализ қилиш бу намуналар базальт жинсларининг айни бир типига мансуб эканлигини, бироқ таркиби бирмунча хилма-хилроқ эканлигини кўрсатди. Бу ҳол катта майдонларда қиёсий тадқиқотлар ўтказишни зарур қилиб қўйди. Шу сабабли Ой юзасидан автомат аппаратларнинг ҳаракат қилиш имкониятини таъминлаш лозим бўлиб қолди.

Автомат «Луноход-1» аппарати яратилганлиги автомат станциялар ёрдамида Ойни тадқиқ қилиш тарихида биринчи бўлиб илмий экспериментларни фақат аппарат қўндирилган жойнинг ўзидагина эмас, шу билан бирга ундан узоқроқ бўлган турли жойларда ҳам ўтказиш имкониятини очиб берди.

Луноходлар ёрдамида кенг территорияларни тадқиқ қилиш устки қатламнинг физикавий-химиявий таркибини, механикавий ва бошқа хусусиятларинигина ўрганиб қолмасдан, шу билан бирга Ой юзасининг тузилиши тўғрисида катта ҳажмда маълумотлар ҳам олиш, луноход атрофидаги ландшафтнинг телевизион тасвирларини Ерга юбориб туриш мумкин.

Илмий тадқиқотлар

17 ноябрда «Луна-17» автомат станцияси Ернинг табиий йўлдоши юзасига элтиб қўйган «Луноход-1» космонавтика соҳасида биринчи сайёр автомат лаборатория бўлиб, Ой юзаси тузилишининг хусусиятларини, Ой атрофидаги муҳитни ва олис космик объектларни комплекс ўрганиш вазифасини бажариши керак эди.

Биринчи марта космик аппарат ёрдамида шу аппаратнинг Ойга қўнган жойигина тадқиқ қилиниб қолмасдан, шу билан бирга шу жой атрофидаги район ҳам тадқиқ қилинди. Жойнинг топографик ва геологик-морфологик хусусиятларини ўрганиш билан бир вақтда Ой заминининг химиявий таркиби ва физикавий-механикавий хоссалари ҳам аниқланди.

Ой сари учиш трассасидаги, Ой атрофидаги фазодаги ва Ой юзасидаги радиация вазиятига доир муҳим натижалар қўлга киритилди. Рентгенли телескоп ёрдамида рентгенли космик нурланишларнинг ва айрим манбаларнинг интенсивлиги ва бурчак тақсимланиши ўлчаб кўрилди. Луноходда ўрнатилган француз бурчакли акслантиргич воситасида лазерли локация ўтказиш тажрибалари муваффақиятли бажарилди.

Ой ландшафтини суратга олиш асосида шу суратда тасвирланган жой топографияси ўрганилади. Бунинг учун телевизион манзаралар ва суратлардан, шунингдек босиб ўтилган йўлнинг узунлиги тўғрисидаги телеметрик маълумотлардан, луноходнинг ҳаракат вақтидаги йўли, оғиши ва дифферентини ўлчаш маълумотларидан фойдаланилади.

Мазкур ахборотларни ишлаб чиқиш натижасида луноход ҳаракати маршрутининг топографик схемалари, топографик ва геологик жиҳатдан айрим энг аҳамиятли участкаларнинг планлари ва тадқиқ қилинаётган участкаларнинг топографик тасвири тузилади. Бу маълумотлар: Ой юзасининг геометрик структураси тўғрисида тасаввур ҳосил қилиш, шу жойда пайдо бўлиб қолган ҳар хил тошлар ва чуқурликларнинг қанчалик кўплигига статистик баҳо бериш, уларнинг катта-кичиклигини, шаклини ва жойланишини аниқлаш, жойда ориентир топиш ва шу жойдан юриб ўтиш шароитини аниқлаб олиш, Ой заминининг химиявий таркиби ва физикавий хусусиятлари тадқиқ қилинаётган нуқталарнинг координатларини белгилаб олиш, беҳатар ҳаракат қилинадиган томонни танлаб олиш ва навигациянинг нечоғли аниқлигига баҳо бериш учун зарур.

Ойдаги дастлабки уч кун давомида узунлиги 3600 метрдан кўпроқ ва эни 150 метргача бўлган майдоннинг маршрут топографик сурати олинди. Бу маълумотларни оператив ишлаб чиқиш натижалари топографик схема тарзида ифодаланди. Шу схемада трасса профилининг фрагментлари, Ой юзасининг телевизион системалар кўриш доирасида кўзга ташланган деталлари берилди.

Мана шундай суратга олиш натижасида бир неча кратернинг стереоскопик манзаралари қўлга киритилди. Бу манзаралар мазкур кратерлар тузилишини ўрганишга имкон беради.

«Луноход-1» қўндирилган райондаги Ой юзаси жануб томон сурункасига бир оз кўтарилиб борган текисликдан иборат.

Кратерлардан ташқари жойлардаги маҳаллий оғишлар унчалик катта эмас, камдан-кам ҳолларда гина бир неча градусга етади. Кратерлар яқинида ва унинг ёнбағирларида луноходнинг 20 градусгача ва ундан ҳам кўпроқ қийшайиб ва оғиб ўтганлиги қайд қилинди. Ой юзасида кратерлар, чуқурликлар ва катта-кичик ҳар хил тошлар жуда кўп учрайди. Майда тошлар ҳамма жойда, катталари эса кратерлар яқинида учрайди.

Луноход босиб ўтган йўлдаги Ой юзаси умуман бир хилда бўлишига қарамай, айрим участкаларнинг тузилишида оз-моз хилма-хиллик борлиги кўрилди.

Жойнинг жуда кўп манзаравий тасвирлари ва топографик тавсифларидан, заминнинг хилма-хил физикавий-механикавий ва химиявий хоссалари тўғрисидаги маълумотлардан ҳамда аппаратнинг бораётган йўлидаги ҳаракат вақтидаги ҳолати ҳақидаги маълумотлардан фойдаланиб, районнинг геологик-морфологик таърифи берилади. Олинган барча материалларни таққослаш шу материалларни янада ишлаб чиқишни талаб қилади.

Телевизион манзараларни анализ қилиш натижасида «Луноход-1» тўхтаб ўтган участкаларнинг дастлабки геологик-морфологик схемалари тузилди ва тадқиқ қилинган районнинг хусусиятлари тўғрисида бир қанча хулосалар чиқарилди.

Ёмғирлар денгизида тадқиқ қилинаётган район умумий морфологияси жиҳатидан, мулойим юзаки қатламнинг характери ҳамда кратерлар ва тошларнинг кўплиги жиҳатидан Ой экватор зонасининг илгари ўрганилган денгиз районларига ўхшайди. Бу эса Ой денгизларининг анчагина майдонида Ой юзасининг шаклланиши ва эволюцияси умумий қонуниятлар асосида вужудга келганлигидан далолат беради.

Турли морфологик туркумларга мансуб бўлган катталиги бир метрдан 30 метргача бўлган кратерлар қанчалик кўплиги дастлабки равишда анализ қилиб чиқилди. Шу анализ натижасида майда кратерлар орасида шакллари текисланган кратерлар кўпроқ эканлиги, рельефининг формаси аниқ бўлган тошлоқ янги кратерлар эса жуда оз эканлиги аниқланди. Бу ҳол Ой юзасида кратерлар ҳосил бўлиш жараёни вақт эътибори билан анча узоққа чўзилганлигини, вақт ўтган сари эса кратерларнинг шакли ўзгариб сиртлари (контурлари) текисланиб борганлигини кўрсатади. Бундай кратерларнинг кўпчилиги зарб билан рўй берган портлаш натижасида вужудга келган.

Ой денгизи юзасидаги тадқиқ қилинаётган райондаги умумий тузилиш Ойдаги денгизларнинг кўпчилиги учун характерли типга эга: булар зўр куч билан отилиб чиққан базальт лаваларидан иборат бўлиб, усти мулойим замин қатлами (реголит) билан қопланган. Бу қатлам Ойда рўй бераётган турли жараёнлар натижасида тоғ жинсларининг майдаланишидан ҳосил бўлган.

Луноходнинг ҳаракат трассасида учраган заминнинг химиявий таркиби спектрометрик «Рифма» асбоби билан экспресс-анализ қилинади. Луноходда ўрнатилган изотопли манба тадқиқ қилинаётган участкани нурлантиради ва Ой замини таркибидаги турли элементларнинг атомлари бунга жавобан рентген нури чиқаради. Махсус равишда ишлаб чиқилган ва заминнинг таркиби қандайлигини билдирувчи фильтрлар билан таъминланган пропорционал счетчиклар системасидан рентген квантларини қабул қилиб олувчи приёмник сифатида фойдаланилади. Рентген нурларининг энергетик спектри ва интенсивлиги тўғрисидаги маълумотлар 64 каналга эга бўлган амплитудали анализаторга ёзиб олинади.

Ойдаги дастлабки уч кун давомида луноход ҳаракат трассаси бўйлаб ўн тўртта ҳар хил жойнинг химиявий таркиби ўлчаб чиқилди. Спектрограмма маълумотларини аниқлаб дастлабки ўрганиш Ой жинслари таркибида алюминий, кальций, кремний, темир, магний, титан ва бошқа элементлар бор деб айтишга имкон берди. Олинган маълумотлар реголит асосий базальт таркиби жинсларидан ҳосил бўлган деган умумий тасаввурни исботлади ва тадқиқ қилинаётган участканинг морфологик хусусиятларига қараб химиявий таркибнинг хилма-хил турларини топишга имкон беради.

Ой заминининг физикавий-механикавий хоссалари турли методлар йўли билан ўрганилди. Биринчи метод шундан иборат бўлдики, махсус тасма ёрдамида конус-парракли штамп заминга киритилиб, кейин буриб қўйилди. Луноходнинг ҳаракат трассаси бўйлаб борилаётган йўлнинг ҳар 15-30 метри босиб ўтилганидан сўнг, шунингдек Ой рельефининг айрим элементларини (кратерлар, ёнбағирлар, тошларни) тадқиқ қилиш чоғида бу операция мунтазам равишда такрорланиб турди. Ойдаги мана шу уч кун давомида заминнинг табиий ҳолатдаги хоссалари 200 мартага яқин бевосита ўлчаб кўрилди. Ой заминини ўрганишнинг иккинчи методи луноход ҳаракатининг бутун трассаси бўйлаб ғилдиракларнинг заминга ўзаро таъсир ўтказиш параметрларини тўхтовсиз ўлчаб бориш йўли билан замин тўғрисида маълумот олишга имкон берди.

Луноход ғилдираклари изларининг телевизион манзаралардаги тасвирини ўрганиш йўли билан ҳам Ой заминининг физикавий-механикавий хоссалари аниқланди. Заминнинг мустаҳкамлиги қай даражада эканлигига ва унинг структурасига луноход тўғри чизиқ бўйлаб ҳаракат қилганида ва бурилганида унинг ғилдираклари қолдирган изларнинг чуқурлигига, ғилдираклар босиб ўтган замин қай хилда ўзгарганлигига қараб баҳо берилди. Ўтказилган ўлчашлар автомат аппарат Ой юзасида босиб ўтган бутун трассада заминнинг мустаҳкамлиги қай даражада эканлиги тўғрисида тўла ва хилма-хил маълумот олишга имкон берди.

Олинган маълумотларни ишлаб чиқиш ҳаракат трассасидаги замин майда донадор материалдан иборат эканлигини, ўзининг асосий хоссалари жиҳатидан чангсимон вулкан қумини эслатаётганлигини кўрсатди.

Ўлчашлар ўтказилган жойларда замин майин қатламининг қалинлиги 6-8 сантиметрдан ошмайди. Аммо заминнинг қалинлиги 1-2 сантиметр бўлган энг устки қатлами мулойимроқ тузилган бўлиб, бу қатламнинг юк кўтариш қобилияти камроқ.

Ўтказилган тадқиқотлар ҳаракат трассасидаги заминнинг механикавий хоссалари бир хилда эмаслигини кўрсатди. Ўлчашлар ўтказилган жойларда заминнинг юк кўтариш қобилияти бир квадрат сантиметрга 0,2 килограммдан 1,1 килограммгача бориб етганлиги, айланма кесимга қаршилиги эса бир квадрат сантиметрга 0,02 килограммдан 0,09 килограммга тенг эканлиги маълум бўлди. Штамп кўп марталаб заминга тиқиб қаралганида устки қатламнинг кўпинча яхши тиғизлана олишини кўрсатди ва бу қатламнинг юк кўтариш қобилияти анча кўпайди.

Олинган маълумотлар, шунингдек «Луна-17» станцияси Ой заминининг ерга олиб тушган намунасини ҳар томонлама тадқиқ қилиш натижалари Ой замини тўғрисидаги тасаввуримизни анча кенгайтирди.

Ер атрофи орбиталаридаги рентген нурларини кузатиш чоғида жиддий тўсиқ бўлаётган радиация белбоқлари Ойда йўқ эканлигининг аҳамияти катта. Ойдаги зарядланган зарралар фони асосан космик нурлар туфайли вужудга келади. Бу нурлар оқими нисбатан катта эмас. Бундан ташқари Ой юзасидан туриб кузатишлар ўтказиш рентгенли манбадан келаётган заиф сигнални узоқ вақт давомида тўплашга имкон беради. Йўлдошлар ва планеталараро станциялар ёрдамида тадқиқотлар ўтказиш чоғида эса бундай қилишнинг имкони йўқ. Шу туфайли ҳатто чоғроқ телескоп билан ҳам жуда заиф манбаларни кузатишга имконият беради.

Шундай қилиб, рентгенли телескоп Ойга элтиб қўйилганлигини атмосфера доирасидан ташқарида астрономияни ривожлантиришдаги янги босқич, деб ҳисоблашга ҳақлимиз.

Телескопнинг асосий элементлари 2-10 минг электроновольтли энергия (тўлқинининг узунлиги 1-6 ангстремли) энергиялар соҳаси учун мўлжалланган ва рентген квантларини қайд қиладиган иккита пропорционал счетчикдан иборат. Счетчиклар олдига ўрнатилган коллиматорлар ҳар бир счетчикнинг кўриш доирасини бурчаги чамаси 3,5 градусли конус билан чеклайди. Луноход горизонтал ҳолатда турганида счётчикларнинг ўқи маҳаллий зенитга йўналтирилган ҳолатда бўлади. Счетчиклардан бирининг кириш дарчаси олдига ўрнатилган фильтр рентген нурлари тадқиқ қилинаётган соҳани тўсиб туради. Шундай қилиб счетчиклардан бири космик рентген нурларини космик зарралар фони билан бирга қайд қилади, иккинчи счетчик эса фақат зарралар фонинигина қайд қиладиган контрол счетчикдир. Алоқа сеанслари ўтказилиб бўлгандан кейин луноход тўхтаб турган вақтда рентген нурларини кузатиш тажрибалари ўтказилди. 18-20 соат ичида телескоп 9-10 градус бурилади.

Рентген диффузли фонини ўлчаш натижалари олдинги маълумотларга яхши мос бўлиб чиқди. Галактикадан диффузли фонга қўшиладиган ҳисса жуда кам. Натижаларни дастлабки ишлаб чиқиш галактика доирасидан ташқарида дискретли рентген манбалари борлигини кўрсатди. Шулардан икки манба нисбатан кучли бўлса керак.

«Луноход-1» да радиометрик аппаратлар ҳам ўрнатилган. Бу аппаратлардан Қуёш ва галактика космик нурлари оқимларининг турли характеристикаларини (зарядли зарраларнинг таркибини, уларнинг энергетик спектрини, бурчак тақсимланишини ва шу кабиларни) ўрганиш учун ҳамда «Луна-17» станцияси Ойга учиб бораётганида ва ўзиюрар аппарат ишлаб турган вақтда радиация ҳолатини контрол қилиб туриш учун фойдаланилади.

Шу муҳим нарсани айтиб ўтиш керакки, луноходнинг радиометри космик нурларнинг корпускуляр оқимларини, асосан Ер атмосфераси тўсиб турганлиги сабабли Ердан туриб тадқиқ қилиб бўлмайдиган диафазондаги энергияларни ўлчаб беради.

«Луна-17» станциясининг учиши бошланганидан бери ва луноход актив ишлаб турган бутун давр давомида радиометр протонлар, электронлар ва альфа-заррачаларнинг оқимлари планеталараро фазодаги шу оқим фон даражаларининг оқимлари миқдорига нисбатан анча ошганлигини қайд қилди. Бу маълумотлар планеталараро «Венера-7» автомат станциясида ўрнатилган худди шундай аппаратлар билан айни бир вақтда ўтказилган ўлчов натижаларига ҳамда Қуёш активлигини Ерда туриб кузатиш натижаларига яхши мос бўлиб тушди. Чунончи, 1970 йил 12 декабрдан бошлаб Қуёш корпускуляр оқимларининг интенсивлиги анча (фондан тахминан 100 минг баравар ортиқ) ва давомли равишда ошганлиги, шунингдек галактик космик нурларнинг интенсивлиги 14 декабрдан бошлаб пасайганлиги қайд қилинди. Шу даврнинг ўзида Ерда катта магнит бўрони рўй берганлиги кузатилди. Бу ҳодисалар 10 ва 11 декабрда Қуёшда кетма-кет катта портлашлар рўй берганлиги натижасида вужудга келди.

Диққатга сазовор бўлган шу фактни айтиб ўтиш керакки, «Луна-17» станцияси Ой юзасига қўндирилганидан кейин галактик космик нурларнинг интенсивлиги учиш вақтида қайд қилинган даражага нисбатан тахминан икки баравар камайди. Бу ҳол галактик космик нурларнинг изотоп оқимидан радиометрни Ой танаси тўсиб турганлигидан далолат беради ва Ой юзасида радиактивлик даражаси паст деб «Луна» автомат станцияларининг учишлари натижасида илгари чиқарилган хулосаларни тасдиқлайди.

Францияда ишлаб чиқилган ва ясалган, ўзиюрар аппаратга ўрнатилган махсус акслантиргич ёрдамида совет ва француз олимлари лазерли локацияни биргаликда ўтказганликлари «Луноход-1» нинг иш программасидаги муҳим илмий эксперимент бўлди. Бу эксперимент Ер билан Ой ўртасидаги масофани аниқ ўлчаб билиш мақсадида ўтказилмоқда. Лазерли локация қилиш методи умуман ой ҳаракатининг характерини ўрганиш билан бирга ойнинг ўзи қандай айланаётганлигини ёки унинг либрациясини тадқиқ қилиш, ой юзасидаги айрим тошлар ва кратерларнинг координатларини аниқлаб олиш имкониятини ҳам беради.

Бу экспериментда ёруғликни акс эттирувчи акслантиргич билан локация ўтказиш СССР Фанлар академиясининг Қримдаги астрофизика обсерваториясида, шунингдек Франциянинг Пикдю-Миди обсерваториясида туриб бажарилади. Лазерли локация аппаратлари составида бир секунднинг юз миллиондан бир улуши миқдорида аниқ ва узоқ муддатгача турадиган ёқут лазерли оптик передатчик, акс этган сигнални қайд қилиш системасига эга бўлган тор доирали фотоприёмник (фото кўпайтиргич) ёруғлик сигналининг луноходдаги акслантиргичга бориб етиш ва қайтиб келиш вақтини бир секунднинг юз миллиондан бир улуши қадар аниқлик билан ўлчаб берадиган ўлчагич, автоматика ва бошқарув блоки бор.

Лазерли локация тажрибалари ўтказиш натижасида акс этган сигналлар аниқ қайд қилинди.

Бу мақолада сайёр лаборатория ёрдамида Ойдаги уч кун давомида ўтказилган илмий тадқиқотларнинг дастлабки натижалари баён қилиб ўтилди.

Луноходнинг тузилиши

Автомат станция «Луна-17» унификация қилинган қўндирувчи босқичдан ва сайёр автомат лаборатория — луноходдан иборат.

Қўндирувчи босқичнинг ўзи мустақил ракетадир. «Луна-16» станциясининг учиши вақтида бўлганидек, бу сафар ҳам Ер — Ой трассасида учиш траекториясини тўғрилаб туриш, станциянинг Ой сунъий йўлдошининг орбитасига ўтишини таъминлаш, Ойга қўниш олдидан Ой атрофи орбитасига ўтиш ва Ой юзасига станцияни қўндириш асосий вазифа қилиб қўйилди.

Станциянинг қўндирувчи босқичига луноход ҳамда луноходнинг Ой юзасига тушиши учун буклама трап (зинапоя) ўрнатилган.

Ўзиюрар автомат аппарат «Луноход-1» икки асосий қисмдан: асбоблар жойлаштирилган бўлинмадан ва ғилдиракли шассидан иборат. Луноходнинг вазни 756 килограмм.

Асбоблар жойлаштирилган герметик бўлинма кесимли конус шаклидадир. Унинг корпуси етарли даражада мустаҳкам ва енгил бўлишини таъминлайдиган магнийли қотишмалардан ясалган.

Бўлинма корпусининг устки қисмидан луноходнинг терморегуляцияси системасида радиатор-совуткич тариқасида фойдаланилади ва махсус қопқоқ билан ёпилади. Бу қопқоқ икки хил вазифани бажаради.

Ой туни вақтида қопқоқ радиаторни бекитиб туради ва бўлинмадан иссиқликнинг чиқиб кетишига йўл қўймайди. Ой куни вақтида қопқоқ очиб қўйилади. Натижада бўлинманинг ичига жойлаштирилган қуёш батареясининг элементлари луноходдаги аппаратларни электр энергия билан таъминлаб турувчи аккумуляторларни зарядлантиради.

Асбоблар бўлинмасининг олд қисмида: телевизион камералар учун иллюминаторлар, ой юзасининг телевизион тасвирини ерга юбориб туриш учун хизмат қиладиган ва аниқ йўналтирилган ҳаракатланувчи антеннанинг электр тасмаси, радио командаларини қабул қилиб олишни ва телеметрик маълумотларни юбориб туришни таъминлайдиган кичик антенна, илмий асбоблар ва оптик бурчакли акслантиргич ўрнатилган.

Чап ва ўнг томонга: иккитадан панорамли телефотокамера (ҳар икки камеранинг бири маҳаллий вертикални белгилаб берувчи асбоб билан бирлаштирилган), Ердан частоталарнинг бошқа диапазонида юборилиб турган радио командаларни қабул қилиб оладиган тўртта штирли антенна ўрнатилган.

Аппарат ичида айланиб юрадиган газни иссиқлик энергиясининг изотопли манбаи иситиб туради. Унинг ёнида Ой заминининг физикавий-механикавий хоссаларини белгилаб бериш учун хизмат қиладиган асбоб ҳамда тўққизинчи ғилдиракни кўтариб ва тушириб турадиган механизм ўрнатилган.

Луноходнинг иккита телевизион системаси мустақил вазифаларни ҳал этиш учун хизмат қилади.

Кичик кадрли телевидение системаси (унинг иккита камераси корпуснинг олд қисмига жойлаштирилган) луноход ҳаракатини ердан туриб бошқараётган экипажга зарур маълумотларни, яъни луноход атрофидаги жойнинг телевизион тасвирини ерга юбориб туриш учун хизмат қилади.

Кенг доирага мўлжалланган телевизион стандартга нисбатан тасвирни юбориб туриш тезлиги камроқ бўлган кичик кадрли телевидение системасини қўллаш имконияти ва мақсадга мувофиқлигини ойнинг ўзига хос шароити тақозо қилди. Луноход ҳаракат қила борган сари ландшафтнинг секинлик билан ўзгариши мана шу асосий шароитларнинг биридир. Шу сабабли рельефга ва ҳаракат тезлигига қараб ҳар 3-20 секундда бир кадр юбориб туриш мумкин бўлиб қолди, бу эса маълумотнинг тўлиқ бўлишига зарар етказмади. Телевизион камераларнинг кўриш қобилияти ва кўриш бурчаги луноходни бошқариш учун зарур бўлиб турган ва кўзга ташланиб турадиган бутун оператив маълумотларни олиш учун бемалол кифоя қилади.

Иккинчи телевизион система атрофнинг манзаравий тасвирини олиш ва юлдузли осмоннинг айрим участкаларини, қуёшни ва ер участкаларини суратга олиш учун хизмат қилади. Бу суратлар луноход йўлини юлдузларга қараб белгилаб олиш учун керак. Бу система тўртта панорамали телефотокамерадан иборат. Булар шундай жойлаштирилганки, шу телефотокамеранинг иккитаси луноходнинг ўнг ва чап томонидаги жойни горизонтал юзада 180 градусдан кўпроқ доирада ва вертикал юзада 30 градус доирасида кўриб туришини таъминлайди. Қолган икки камера вертикал юзада 360 градус ва горизонтал юзада 30 градус доирасида жой ва фазонинг тасвирини бериб туради.

Тўрт камеранинг ҳаммаси ўзининг тузилиши жиҳатидан бир типдаги камералардир. Бу камералар олиб бераётган тасвирларнинг сифати жуда яхши.

Ой юзасида кундуз билан кеча алмашган вақтда температуранинг бирданига кескин ўзгариб кетиши, шунингдек аппаратнинг қуёш нури тушиб турган ва сояда турган деталлари ўртасидаги температураларнинг фарқи катталиги луноход учун терморегуляциянинг махсус системасини ишлаб чиқишни зарур вазифа қилиб қўйди.

Асбоблар бўлинмаси қопқоғининг сиртқи қисмидан космик иссиқликни чиқариб юбормоқ учун иссиқ берувчи радиатор тариқасида фойдаланилмоқда. Вентиляторлар системаси ёрдамида иссиқлик ташувчи газни ҳаракатлантириб туриш туфайли радиатор билан асбобли ускуналар ўртасида иссиқлик айрбошланишига эришилди.

Ой туни вақтида температура пасайиб кетганида асбобли контейнер ускуналарини иситиб туриш зарур. Бундай ҳолда махсус тўсиқлар иссиқлик ташувчи газнинг совутиш контури бўйлаб ҳаракат қилишини автоматик равишда тўхтатади ва бу газни иситиш контурига йўллайди. Бу ерда газни изотопли манба иситиб беради. Бундан ташқари Ой кунининг охирида ердан юборилган команда билан луноходнинг қопқоғи ёпилади. Иссиқлик берувчи радиатордан кечаси иссиқлик чиқиб кетишини камайтирмоқ учун шундай қилинади.

Терморегуляция системаси мустақил равишда ишлаб, температурани тежаб қўйилган даражада сақлаб туради.

Луноходни электр билан таъминлаш системаси қуёш батареяларидан ва химиявий буфер батареялардан, шунингдек автоматик бошқарув асбобларидан иборат. Қуёш батареяси электр энергиянинг асосий манбаи бўлиб, бу батареянинг элементлари асбоблар бўлинмасининг очилиб ёпиладиган қопқоғининг ички томонига жойлаштирилганлиги юқорида айтиб ўтилган эди. Ердан бериб туриладиган команда билан қопқоқни ҳаракатлантириш мумкин. Шу тариқа қуёш энергиясидан энг кўп миқдорда фойдаланмоқ учун зарур бўладиган қилиб, яъни 0 градусдан 180 градусгача бўлган доирада қопқоқни исталган бурчакка тўғрилаб қўйиш мумкин.

Асбоблар бўлинмаси саккиз ғилдиракли шассига ўрнатилган. Бу эса космонавтиканинг принципиал янги вазифасини ҳал қилишни, яъни автомат лабораторияни Ой юзасида ҳаракатлантиришни таъминлайди.

Ўзиюрар шасси шундай бир тарзда ясалганки, бу нарса унинг Ой юзасида бемалол юра олишини ва ўзининг вазни энг кам ва жуда оз электр энергия истеъмол қилаётган бўлса ҳам, аммо узоқ вақт давомида унинг пухта ишлашини таъминлайди.

Ўзиюрар шасси луноходнинг икки хил тезлик билан олға ва орқага юришини, турган жойда ва ҳаракат қилаётган пайтида бурилишини таъминлайди.

Ўзиюрар шасси составида қуйидагилар бор:

— жуфтлаб жойлаштирилган ғилдиракларнинг тўрт блокидан иборат юрувчи қисм,

— автоматика блоки,

— ҳаракат ҳавфсизлиги системаси,

— заминнинг механикавий хоссаларини белгилаб берадиган ва шассининг ўта олиш қобилиятига баҳо берадиган асбоб ва датчиклар комплекси.

Саккизта етакчи ғилдиракнинг ҳар бири алоҳида равишда ҳаракатга келтирила олади ва бир-биридан мустақил қилиб жойлаштирилган.

Ҳар бир ғилдирак гупчагининг ичига электр двигатель, редуктор, тормоз, куч берувчи тасмани бўшатиб қўядиган механизм, ғилдираклар қанча айланганлигини ва температура қандайлигини билдириб турадиган датчиклар ўрнатилгандир.

Ўнг ва чап томондаги ғилдираклар айланишининг тезлигини турлича қилиш ва ғилдиракларнинг айланиш йўналишини ўзгартириш йўли билан луноход бурилади.

Шассининг тортувчи электр двигателлари электр динамик тормозланиш режимига ўтказилиши билан луноход тормозланади. Луноходнинг нишаб жойлардан боришини таъминламоқ ва батамом тўхтатиб қўймоқ учун электр магнит билан бошқариладиган дискли тормоз ишга туширилади.

Автоматика блоки ердан берилган радиокомандага биноан луноход ҳаракатини бошқариб туришни, ўзиюрар шассининг асосий параметрларини ўлчаб ва контроль қилиб туришни ҳамда Ой заминининг механикавий хоссаларини тадқиқ қилмоқ учун асбобларнинг автомат равишда ишлашини таъминлайди.

Ҳаракат учун бериладиган бешта команда ва «тўхта» деб бериладиган команда ёрдамида луноходнинг ҳаракати тўла равишда бошқариб турилади.

Бунга мантиқий схемалар ёрдамида эришилади. Бу схемалар ҳаракат мантиқини тўплашни, бундан олдинги иш режимини «эслаб қолишни» ва тортиш электр двигателлари занжиридаги ижрочи куч элементларига таъсир ўтказувчи бошқа операцияларни амалга оширади.

Шасси автоматикаси блокининг ҳаракатини бошқариш системаси муайян вақт ичида бажарилиши белгилаб қўйилган тўғри чизиқли ҳаракат қилишни ва белгилаб қўйилган бурчакларда бурилишни таъминлаб туради.

Ҳаракат ҳавфсизлиги системаси оғиш ва дифферент бурчаги муайян даражага етганида ва ғилдиракларнинг электр двигателлари ўта юкланган тақдирда луноходни автоматик равишда тўхтатиб қўйишни таъминлайди. Зарур бўлиб қолганда бир ёки бир неча ғилдиракни куч берувчи тасмадан чиқартириб қўйиш мумкин. Бундай ҳолатда ҳам ўзиюрар шассининг тортиш қуввати етарли миқдорда сақланиб қолаверади.

Датчиклар комплекси ёрдамида шассининг юра олиш қобилиятига баҳо берилади. Бу датчиклар луноходнинг оғиши ва дифферентини, тортувчи электр двигателларнинг токини, ғилдираклар қанча айланаётганлигини ва уларнинг температурасини тўхтовсиз равишда ўлчаб туради.

Ой заминининг механикавий хоссаларини белгилаб берадиган асбоб луноход ҳаракат қилаётган заминнинг шароити тўғрисида оператив равишда маълумот олиб туришга имкон беради.

У конус-парракли штампни заминга тиқиб қўядиган ва заминда бурайдиган механизмларга, шунингдек датчиклар системасига эга. Бу датчиклар ёрдамида штампга таъсир қилувчи кучнинг миқдори, штампнинг замин бағрига қанчалик чуқур тиқилганлиги ва бурилиш бурчаги тўхтовсиз ўлчаб турилади.

Луноход босиб ўтган йўл етакчи ғилдиракларнинг қанча айланганлиги билан ўлчанади. Ғилдиракларнинг бирон тўсиққа дуч келиб олдинга силжимай беҳуда айланаётганлигини ҳисобга олмоқ учун бемалол ғилдираб бораётган 9-ғилдирак ёрдамида белгиланадиган тузатиш киритилади. Бу 9-ғилдирак махсус тасма ёрдамида заминга туширилиб, яна кўтарилиб асли ҳолатига келтирилади.

Ойда ишлайдиган биринчи ўзиюрар аппарат олдига қўйилган фавқулодда талаблар уни табиий шароитга энг кўп даражада яқинлаштирилган тарзда синчиклаб текшириш ва синаб кўришни тақозо қилди. Бу синашлар вақтида аппаратнинг юрадиган қисмини синовдан ўтказишга алоҳида эътибор берилди. Бу иш махсус қурилган майдончаларда — лунодромларда ўтказилди. Бу лунодромларнинг рельефи ва замини сайёр лаборатория Ой юзасига чиққанида дуч келиши мумкин бўлган тўсиқларни ўзида гавдалантирган эди.

«Луноход-1» Ойдаги уч кун давомида муваффақиятли ишлаганлиги бу ўзиюрар аппарат учун қабул қилинган конструкция ва синов методикаси мустаҳкам ва тўғри эканлигини таъкидлади.

«Луноход-1»га ва «Луна-17»нинг қўндирув босқичига байроқлар ҳамда Совет Иттифоқи давлат гербининг тасвири ва В. И. Ленининг барельефи туширилган вимпеллар ўрнатилган.

Луноходнинг бошқарилиши

Ўзиюрар аппаратни олис космик алоқа марказида турган махсус экипаж бошқариб боради.

Бу экипаж командир, ҳайдовчи, штурман, оператор ва борт инженердан иборатдир.

Командир ишга умумий раҳбарлик қилади ва узил-кесил қарорлар қабул қилади.

Ҳайдовчи махсус пультдан, кўринишни контроль қилиб турадиган телевизион аппаратдан ва ўзиюрар аппаратнинг Ой юзасидаги ҳолатини кўрсатувчи асосий телеметрик параметрларни акс эттириб турадиган ёруғ экрандан фойдаланиб луноходнинг ҳаракатини бевосита бошқариб туради.

Штурман навигация ҳисобларини қилади ҳамда луноход ҳаракатининг йўналишига ва характерига доир тавсиялар ишлаб чиқади.

Оператор катта антеннанинг ерга тик йўналтирилганлигини доим кузатиб туради ва зарур бўлиб қолган ҳолларда унинг ҳолатини ўзгартиради.

Борт инженер луноход системаларининг ҳолати тўғрисидаги телеметрик маълумотларни оператив равишда анализ қилиб бораётган мутахассислар группасига бошчилик қилади.

Луноход ҳаракатининг у ёки бу хил режимини («олдинга», «орқага», «турган жойида ўнгга бурилиш», «чапга» ва шу каби ҳаракатлар режимини) луноход ҳайдовчиси амалга оширади.

Луноходнинг оғиши, босиб ўтилган йўлнинг дифференти, ғилдиракларнинг иш режими ва ҳолати қандайлиги тўғрисида олинган телевизион информацияга ва оператив равишда қабул қилиниб турган телеметрик маълумотларга баҳо бериш натижасида ҳаракат режими қандай бўлиши кераклиги белгилаб берилади.

Ҳаракатни бошқариш жараёнида навигация вазифаси ҳам, яъни танлаб олинган томонга трасса очиш вазифаси ҳам ҳал қилинади.

Ой шароитидаги ҳаракатга татбиқан бу вазифанинг бир қанча хусусиятлари бор, шу хусусиятлар сабабли бу вазифани ҳал қилиш усуллари Ер учун маълум бўлган усуллардан анча фарқ қилади. Ойда ўзиюрар аппаратни юритишнинг махсус навигация методи ишлаб чиқилди. Бу метод йўл гироскопини, гироскопик вертикални комплекс равишда қўлланишга, шунингдек Қуёш ва Ойнинг телефотокамералар ёрдамида олинган суратларидан ҳамда жойнинг манзараларига асосланиб тузилган фотографик схемалардан ва телекамералар юборган тасвирлардан фойдаланишга асосланади.

Бошқарув маркази билан бошқарилаётган объект ўртасидаги масофа 400 минг километр чамаси бўлганлиги сабабли радиосигналнинг Ердан Ойга бориб ва қайтиб келиши учун 2.6 секунд чамаси вақт ўтади. Олинган информация тўғрисида хулоса чиқариш ва қилиниши лозим бўлган ҳаракатлар тўғрисида бирор қарорга келиш учун зарур бўлган вақт ҳам ҳисобга олинса, ҳаракат характерини ўзгартиришни талаб қиладиган вақт билан мана шундай ўзгариш ўртасидаги вақтнинг оралиғи 4-6 секунд бўлиб қолади. Бу эса луноходни бошқаришни анча мураккаблаштириб қўяди.

Экипаж синчковлик билан ва атрофлича тайёрланганлиги, ўзиюрар аппарат ҳаракатини бошқармоқ учун Ердаги лунодромларда жуда кўп машқлар ўтказилганлиги экипажнинг аниқ ишлашини ва Ой юзасида автомат аппарат учун белгиланган иш программасининг ҳаммасини аниқ бажаришни таъминлади.

* * *

Совет фани ва техникасининг Ойни ўзлаштириш йилномасига яна бир унутилмас саҳифа ёзилди. Ой юзасида ҳаракат қила оладиган ва илмий-техникавий тадқиқотларнинг кенг комплексини олиб бора оладиган автомат лаборатория яратишдан иборат принципиал янги вазифа муваффақиятли равишда ҳал этилди.

Янги космик эксперимент «Луна-17» автомат станциясини ишлаб чиқишда, яратишда, парвоз қилдиришда ва унинг учишини таъминлашда ҳамда Ой юзасидаги экспериментларни муваффақиятли ўтказишда қатнашган олимлар, конструкторлар, инженерлар, техниклар ва ишчиларнинг, барча ташкилотлар коллективларининг жуда катта муваффақиятигина бўлиб қолмасдан, шу билан бирга Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXIV съездини меҳнат ғалабалари билан кутиб олаётган бутун халқимизнинг ҳам ютуғидир.

(ТАСС).

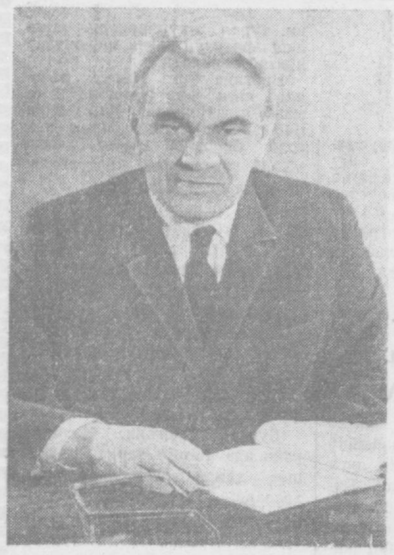

КОСМИК ДАВР ОЛИМИ

М. В. КЕЛДИШНИНГ 60 ЙИЛЛИГИГА

Улуғ олимдан тарихда ўчмас из қолади. Мутафаккир сочган ҳақиқат уруғи авлоддан-авлодга ўтиб, янги фактлар билан бойиб, қиёфаси уларнинг таъсирида ўзгариб, тобора янги оҳанг касб этаверади. Илмий ҳақиқатнинг ана шу табиий эволюцияси биринчи кашфиётчиларнинг номлари тағин ҳам ёрқин порлашига олиб боради. Ньютон, Ломоносов, Эйлер, Лобачевский, Резерфорд, Эйнштейн, Жуковский...

Николай Егорович Жуковский асримиз бошларида ўзининг «туташ гирдоблар тўғрисида»ги иши тўғрисида математика жамиятида ахборот берганида, инсон: қуш қандай қилиб учади? деган қадимий саволга биринчи бор жавоб олди. Олим ўзининг шу ишида аниқ таърифлаб берган формулага биноан, қанотнинг кўтарма кучини ҳисоблаш имконияти туғилди. Авиация назариясига доир шундан кейинги ҳамма ишлар учун шу тариқа мустаҳкам замин яратилди.

... «Рус авиациясининг отаси» вафотидан кейин орадан ўн йил ўтгач, 1931 йилда Н. Е. Жуковский номли марказий аэрогидродинамика институтига йигирма ёшида Москва университетини битириб чиққан Мстислав Келдиш келди. У аэродинамиканинг энг мураккаб проблемаларига ўзига хос усулда ёндошганлиги туфайли тез орада эътиборни жалб қилди. М. В. Келдиш марказий аэрогидродинамика институтида ўн беш йил ишлаб, жумладан, «қанотнинг аниқланмаган ҳаракатлари» деб аталган назарияда ажойиб натижаларга эришди. Оғир суюқликнинг эркин бўшлиғи остида жисмлар ҳаракатига доир ўша вақтда қилинган тадқиқотлар сув ости қанотли замонавий кемаларда ўз ифодасини топди.

1937 йилдан бошлаб Келдиш Марказий аэродинамика институтида ишлаш билан бирга СССР Фанлар Академиясининг В. А. Стеклов номли математика институти докторанти ҳам бўлди. Йигирма етти яшар олим 1938 йилда диссертация ёқлаб, физика-математика фанлари доктори даражасини олди.

Математика ва инженерлик фанларини бир-бирига омухта қилган талантли ва толмас, меҳнаткаш олим ажойиб натижаларга эришади.

Ўша ўттизинчи йилларда Флаттер ҳодисаси (аэродинамика кучлари таъсирида самолётнинг тебраниши ҳодисаси) тез учар авиацияни ривожлантириш йўлида тўсиқ бўлиб қолган эди. Келдиш қилган ишлари асосида Флаттер ҳодисасини йўқотишнинг самарали методлари топилди. Бу методлар самолётлар яратишда кенг кўламда қўлланилмоқда.

Юмалаб бораётган пневматик ғилдирак автотебранишларининг пайдо бўлиш назариясини чинакам заршунослик билан оригинал равишда ишлаб берди. Конструкторлар самолёт уч ғилдиракли шассиси олдинги ғилдирагини қўндириш вақтида жуда хатарли автотебранишларни йўқотишнинг аниқ ва оддий йўлларини билиб олдилар.

Техниканинг энг мураккаб проблемалари калитини М. В. Келдиш сабот билан математикадан излайди, зеро, инсон фаолиятининг ҳал қилувчи соҳаларидаги тараққиёт ана шу фаннинг ривожига тобора кўпроқ боғлиқ бўлишини олдиндан пайқайди. Унинг яқинда ёшларга қарата айтган сўзлари ўз ижодининг ўша даврига жуда мос келади.

«Инсон илмий кашфиёт қилганида ўз бошидан кечирадиган ҳис-туйғуларга қиёс қилгулик нарса умуман жуда оз, деб ўйлайман. Чунки бунда ҳали мутлақо номаълум бўлган янги нарсани билади, ўз кашфиёти билан одамларга фойда келтиради. Айни шу нарса, афтидан, олим олиши мумкин бўлган энг олий мамнуният бахш этади... Бу ҳол менга Григни эслатади. У даладан бораётганида оддий қишлоқ қизи ўзи басталаган қўшиқни куйлаётганини эшитиб қолади. Шунда у ўз музикаси шу қизнинг қалбидан жой олганини... унинг ижоди халқ дилига жо бўлганини тушунади... Тадқиқотчи ўз кашфиёти ҳаётни ўзгартираётганини кўрганида, худди ана шундай қувонади»...

М. В. Келдишнинг ҳақли равишда классик деб аташ мумкин бўлган математикага доир ишлари ҳақиқий ўзгарувчининг ва комплекс ўзгарувчининг функциялари назариясига, хусусий ҳосилали тенгламаларга, функционал анализга бағишланган. Унинг ишлари ҳисоблаш математикаси дастлабки асосларининг олтин фондига киради.

Инсониятнинг космосни ўзгартириш даврига кирганлиги олимлар олдига дарҳол ишлаб беришни, илм-фан тўплаган бутун тажрибани сафарбар қилишни талаб этувчи янги-янги вазифаларни ўртага қўйди. Аввалги йилларда барпо этилган назарий пойдеворга таянмай туриб космосга шитоб билан парвоз қилиш мумкин бўлмас эди. 1957 йил 4 октябрда Совет Иттифоқи биринчи бўлиб ана шундай парвозни амалга оширди. Ҳозирги табиий фанлар — физика ва химия, математика ва механика, радиоэлектроника ва биологиянинг ҳамма муваффақиятлари космик фазони ўзлаштиришга хизмат қилдирилиш лозим эди. Шу билан бирга, ана шу фанлар хазинасидаги мавжуд тажрибаларни умумлаштиришгина кифоя қилмас эди. Ўрганиш, системага солиш, ягона схемага бирлаштириш, конструкцияда мужассамлаштириш зарур бўлган янги масалалар пайдо бўлди.

Улкан орзуни рўёбга чиқармоқ учун улкан куч-ғайрат талаб қилинди. Совет космик фани ва техникасини ривожлантиришга М. В. Келдиш жуда катта ҳисса қўшди.

У космосни ўрганиш ва ўзлаштириш ишларининг ҳал қилувчи соҳасига бошчилик қилди. М. В. Келдиш космик фазони, ойни, қуёш системасидаги сайёраларни тадқиқ қилишдаги янги илмий ва техникавий вазифаларни, янги истиқболларни аниқлаш билан, космик техникани ривожлантириш, комплекс илмий-техникавий программаларни тузиш, принципиал жиҳатдан янги илмий аппаратларни ишлаб чиқариш, йўлдошларни учириш динамикаси ва уни бошқариш, парвозларни ташкил этиш ва ўтказиш масалалари билан ва шу сингари жуда кўп ишлар билан шуғулланиб келмоқда.

Совет фан ва техникасининг ЕРнинг биринчи Совет сунъий йўлдошлари, Ойга ва Ой атрофига аппаратлар учириш, Ой йўлдошлари, қуёш системаси сайёраларига аппаратлар учириш, инсонни космосга биринчи парвози ва бошқариладиган кемаларни шундан кейинги учиришлар, биринчи экспериментал орбитал станция, «Луна—16» станциясини учириш ва уни Ой замини намунаси билан қайтариб тушириш, биринчи ўзиюрар илмий станция — «Луноход—1»ни Ой сатҳига элтиб қўйган «Луна—17» аппаратининг парвози сингари ажойиб муваффақиятлар М. В. Келдиш фаолияти билан боғланган.

Космик давр бошланганидан бери ўтган қисқа вақт ичида кўпдан кўп янги илмий йўналишлар, жумладан, Ердан ташқаридаги астрономия, планеталар атмосфераси физикаси, селенология, планеталараро муҳит физикаси, космохимия, космик парвоз механикаси шаклланди.

1961 йилда академик М. В. Келдиш СССР Фанлар Академиясининг президенти бўлди, КПСС Марказий Комитетининг аъзоси, СССР Олий Советининг депутати қилиб сайланди. У академия ҳаёти маромига дарҳол ўзига хос суръат бахш этди. Буни — унинг энг яқин ёрдамчиларидан тортиб иш вақти бошланмасдан аввал кабинетда ҳозир бўладиган президент қабулхонасига келган кишиларгача — ҳамма сезиб турибди. Келдиш шошма-шошарликка, беҳуда пала-партишликка йўл қўймай, бошқаларни ҳам илҳомлантириб тез ишлайди. У шошқалоқ хулосалар чиқаришдан ва етарли равишда асосланмаган қарорларга келишдан огоҳлантириб, «вазминлик билан шошиш керак», деган иборани яхши кўради.

Кучни пароканда қилиб юбормаслик — унинг шиорларидан бири бўлиб қолган. Бунинг маъноси шуки, кучларни тақсимлаганда илм-фаннинг, техника тараққиётини ҳал қилувчи асосий йўналишларини таъминлаш зарур. Фанлар Академиясининг президенти буюк назарияни ўз халқига реал наф келтирадиган буюк тактика деб билади. Инсон ақл-заковатининг жуда катта ғалабасидан нишона бўлган космосни ўзлаштиришни ҳам Келдиш инсоният иқтисодий ва техникавий тараққиётининг энг қудратли замонавий омилларидан бири деб ҳисоблайди.

— Фаннинг буюк ютуқлари табиатнинг тобора янги-янги ресурсларидан инсоният учун моддий неъматлар яратиш йўлида фойдаланишнинг катта истиқболларини очиб беради, дейди у биз материя тузилишини тобора муфассал ўрганиш, ҳаёт ҳодисаларининг физик-химик асосларини тадқиқ қилиш, ишлаб чиқаришдаги, табиат ва жамиятдаги бошқарувчи жараёнларни эгаллаб олиш, макрокосмос қонунларини очиш соҳасида янги, принципиал муваффақиятларга эришиш йўлларини изламоқдамиз. Физика ядроэнергиясининг битмас-туганмас манбаларини ўрганиш йўлларини очиб беради. Химия ва физиканинг муваффақиятлари янги материаллар олинишини таъминлайди, шунингдек, озиқ-овқат проблемасини, хусусан оқсил проблемасини ҳал этишга йўл очади. Биологиянинг ривожи ўсимликлар ва жониворларнинг ҳаёт жараёнларини бошқаришда, касалликларга қарши курашда революцион силжишлар содир бўлишидан дарак беради. Ер ости чуқур ўрганилаётганлиги ва жаҳон океани бойликлари ўзлаштирилаётганлиги жуда катта имкониятларни вужудга келтиради. Космик фазога йўл очилганлиги инсониятни ривожлантириш имкониятларини тобора кенгайтиради.

Мамлакатнинг илмий коллективлари куч-ғайратларини бирлаштириш ва илмий ишларнинг асосий йўналишларини ишлаб чиқариш лозим бўлган СССР Фанлар Академияси зиммасига партия билан ҳукумат мамлакатимизда илмий тадқиқотларни янада ривожлантириш ва шу тадқиқотларнинг натижаларини бутун чоралар билан жорий этиш юзасидан катта вазифалар юклаган.

Кейинги ўн йилликда Фанлар Академиясининг фаолияти янги босқичга кўтарилди. Академиянинг янги йирик илмий марказлари вужудга келди, ривожланди ва етуклик даражасига етди, илмий-тадқиқот муассасалари анча кўпайди, уларнинг географияси кенгайди. Илмий-тадқиқотларнинг таъминланиш даражаси ошди ва бу ишлар автоматлаштирилди, янги ноёб илмий установкалар барпо этилди. Илмий марказларни ихтисослаштириш чуқурлаштирилди ва уларнинг илмий алоқаларини координациялаш кенгайтирилди. Мамлакатнинг техника тараққиётига академиянинг таъсири анча кучайди, унинг саноат билан боғланиши мустаҳкамланди.

СССР Фанлар Академияси ҳозир давлат учун шу қадар фойдали ва муҳим бўлган вазифаларни бажариб бермоқдаки, дунёнинг ҳеч бир мамлакатида бундай академия йўқ. Икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ленин мукофоти ва Давлат мукофотларининг лауреати М. В. Келдиш Академияга бошчилик қилиб, ана шу катта ишга кўп ғайрати ва талантини сарф этмоқда.

Ҳозирги илмий тадқиқотлар жабҳаси бениҳоя кенг. Илм-фаннинг илгари бир-биридан холи бўлган кўпгина соҳалари энди бир-бирига туташиб ва бир бирига таъсир ўтказиб, билимнинг янги-янги мустақил ва тез ривожланиб бораётган соҳаларини вужудга келтирмоқда.

... Инсоният ақл-заковатининг ғалабалари бир лаҳзада табиатни ўрганиш тарихи стрелкасини бир неча йил олдинга суриб юбораётган кунларда яшаб турибмиз.

Келдишнинг фикрича, янги материкларнинг очилиши инсоният жамияти ҳаётига жуда катта таъсир ўтказган бўлса, қуёш системасидаги бошқа дунёларга етиб бориш бундан ҳам муҳим оқибатларга сабаб бўлиши шубҳасиз.

Л. МАРКЕЛОВА.
(ТАСС).

ОЛМАЛИҚДАГИ ҚАЛМОҚҚИР КОНИ партиямизнинг XXIV съездини муносиб меҳнат совғалари билан нишонлаш юзасидан бошланган социалистик мусобақага қўшилиб, съезд очиладиган кунгача 100 минг кубометр тоғ жинслари қазиб чиқаришга аҳд қилишди. Суратда: тоғ жинслари думпкарларга ортилмоқда.

В. Лейзерович фотоси, (ЎзТАГ).

ИШОНЧ

У тўйдан кўнгли ранжиброқ чиқди. Ёлғиз оёқ кўчага тушиб олиб ўйчан юриб кетди. «Ўз билганларидан қолишмайди, сендан мен ўзаман дейишади-да!» ўзидан ўзи куйиниб борарди аёл.

Нима, тўй ёмон ўтяптими, йўқ ундай эмас, бироқ Хурсаной орзу қилганича бўлмаяптида... Хурсаной мутлоқ янгича анъана, янгича тўйлар бўлишини истарди.

Совхоз ишчисининг моддий бойлиги ортиб боряпти, катта даромад эвазига яхшигина маош, мукофот олишаяпти. Бир хонадонда бешолти ишловчи бўлса ҳар қайсисининг йиллик даромади бир ярим-икки минг сўмдан ортади. Бундан ташқари хўжалигида сигир, бузоқ, қўй, томорқаси... Хуллас бугунги деҳқоннинг ҳаёти ҳар тарафлама мукаммал деса бўлади.

Хурсаной совхоз ишчилар комитетининг раиси эмасми, хонадонларда қанчалик маъмурчилик бўлса, шунга яраша турмуш ҳам гўзал бўлиши ҳақида қайғурарди.

У бораётган кўча тугаб катта йўлга олиб чиқди. Аёл энди қадамини тезлатиб кетди. Ўнг тарафи янги тушган уйлар, чап тарафи шудгор қилиб қўйилган кенг майдон. Хурсаной томлари ёпилган-у эшик, ромлари ҳали битмаган қатор уйларга ачиниббгина қарайди. «Дурадгорлар нариги участкадан бўшаши билан шу уйларга келишса бўлар экан» кўнгилдан ўтказади. Кўз ўнгида бу иморатлар битган-у ҳалигина тўйидан чиқиб келган хонадон аъзолари шу уйда яшаётган, шу янги бинода янгича тўй қилаётгани гавдаланади. Унинг тасаввурида бошига ҳарир рўмол ташлаган келин, эгнида оқ кўйлак, қора костюм кийган куёв тўрда, атрофида эса ёру-дўстлар, қардон меҳмонлар ўтиришган бўлса, нози-неъмат тўла дастурхон, музика, қўшиқ, рақс авжида бўлса диллар яйраса, кўнгиллар ором олса, ҳаммаси, меёрида бўлса... Хурсанойнинг қишлоғида шундай тўйлар ҳам бўлиб туради. Бироқ ҳаммаси ҳам шунақа эмасда! Мана ҳозир у чиқиб келаётган хонадонга келин тушаяпти. Эрталабдан юртга ош бериляпти, моллар сўйилган, катта қозонлар осилган. Кечқурун базм. Ниҳоятда ортиқча сарф ҳаражат. Шу нуқтага келганда Хурсаной чуқур тин олиб қўйди. Айрим ҳамқишлоқларининг бу одатидан койинди: «кимнинг тўйида қанча кўп ичимлик яшиги бўшаса ўша зўр тўй бўлар эмиш». Хурсаной ана шу одатларга қарши эди. Совхоз ишчисининг неча йиллаб йиққан-терганни бир-икки кунда кўкка совурилиши, энг асоси бундай бир кишини эсида қоладиган, меҳмонлар мириқиб ҳузур қилиб қайтадиган тўй бўлмаганидан койинар эди. «Шу ҳақда партия ташкилотининг секретари, директорлар билан гаплашаман» деб, кўнглига тугиб қўйди.

У совхоз идорасига етиб келганида секретарь аёл Бекободдан телефонда сўрашганини айтди. «Путевкалар унган бўлса эди» кўнгилдан ўтказди. «Чортоқ» санаторийсига яна бешта путёвка сўраган эди. Илғор сувчи, механизаторларимиз бориб дам олиб, даволаниб келишсин» деб совхоз маъмуриятига айтди. Тахмини тўғри чиқди. «Путевкаларни олиб кетинг», дейишди. Хурсаной хурсанд. Яқиндагина илғор теримчилардан Ойшабуви Ашурова билан Раҳбар Нусратоваларни «8—март» санаторийсига юборган эди. Қизлар-ку жон деб борамиз, уйдагилар кўнишармикин деб жовдирашганида «ўзим гаплашаман, дам олиш, даволаниш керак-ку» деб уларнинг уйларига ҳам бориб келди.

Сувчилардан Қудабой Йўлдошев билан Ботир Ҳазратовлар Чортоқдан яқинда қайтишди. Мана яна бошқалар ҳам боришади. Уч-тўрт кундан буён яна янги ҳаракатда, ҳамқишлоқларини чет элга туристик саёҳатга йўлламоқчи. Элатим жаҳонни кўриб қайтсин, дейди.

Совхоз ишчиларининг ибораси билан айтганда рабочком Стамқулованинг юмуши ёнинқишин кўп. Совхозда 1500 ишчи-хизматчи бўлса шулардан 1200 киши касаба союз аъзоси. Хурсаной ана шу аъзоларининг меҳнат шароити, ҳақ-ҳуқуқини муҳофаза қилиши, уларнинг сермазмун, завқли ҳаёт кечиришларини таъминлаш йўлида хизмат қилмоғи керак. Хонадонларнинг иморатларини ремонт қилдириш, янгиларини қуриш, водопровод ўтказиш қишлоқни ёппасига газлаштириш сингари ишларда ҳам Хурсаной куйиб-пишиб юради. 20 та дала шийпонига ҳам газ ўтказилди, душлар қурилди. Ясли, боқчалар мунтазам ишлайдиган бўлди.

Хурсаной бурноғи йили меҳнат ҳақи бўйича экономист эди. Совхоз ишчи хизматчилари уни ишчилар комитетининг раиси қилиб сайлашди. Тадбиркор аёл кўпнинг ишончини оқлагудек хизмат қилгани учун, ҳамқишлоқлари иккинчи йили ҳам яна унинг номзодига овоз беришди. «Олий маълумоти бор, экономикани яхши билади, ўзимиз тарбиялаб етиштирган коммунист, (бу кун Хурсанойнинг хотирасида абадий сақланади. 1966 йили у умр йўлдоши Оллаберган Стамқулов билан бир кунда КПСС сафига қабул қилинган эди), ҳисоби билан кўзини билиб иш тутади» дейишди.

Хурсанойнинг эса кўнгиллаган режалари анчагина. У хизмат қилаётган йирик хўжалик — Ойбек номли совхоз йил сайин юксалиб, даромади ошиб боряпти. Ўтган йили совхоз пахтадан юқори ҳосил етиштирди. планини анча орттириб бажарди, тўрт миллион сўм даромад қилган бўлса унинг бир миллион сўми соф фойда, устама мукофот учун берилади. Лекин, ана шу мўмай даромад эвазига қишлоқни янада ободонлаштириш, мазмунли, гўзал ҳаёт қуриш режалари унинг қалбини тинчитмасди. Яхши ниятингиз йўлдошингиз бўлсин Хурсаной.

Ф. УСМОНОВА.

ДУНЁ ХАБАРЛАРИ

МАМЛАКАТЛАР
ОДАМЛАР
ВОҚЕАЛАР

ГБСП VIII СЪЕЗДИ ОЛДИДАН

БЕРЛИН, 9 февраль. (ТАСС). Бу ерда эркин немис ёшлари союзи марказий кенгашининг мажлиси бўлди. Бу мажлис Германия Бирлашган социалистик партиясининг VIII съездига тайёргарлик муносабати билан Германия Демократик Республикасидаги ана шу оммавий ёшлар ташкилотининг вазифаларига бағишланди.

Мажлисда шу йил 25 майдан 29 майгача Берлинда эркин немис ёшлари союзининг IX съездини ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

ЧКП СЪЕЗДИ ШАРАФИГА

ПРАГА, (ТАСС). Чехословакия Коммунистик партияси Марказий Комитети пленумининг ЧКП навбатдаги XIV съездини чақириш тўғрисидаги қарорини социалистик Чехословакиядаги ишлаб чиқариш коллективлари меҳнатдаги ташаббускорликни янада авж олдириш билан кутиб олдилар.

Остравадаги Клемент Готвальд номли металлургия комбинатининг пўлат эритувчилари юбилей йилида — Чехословакия Компартиясининг 50 йиллиги ва партиянинг XIV съезди ўтказиладиган йилда уч миллион тонна пўлат эритиш мажбуриятини олдилар. Бу миқдор планда белгиланган топшириқдан анча ортиқ ва комбинат бултур ишлаб чиқарган пўлатдан 170 минг тонна кўпдир.

Острава—Карвин ҳавзасидаги «Доубрава» шахтасининг коллективи «партиянинг 50 йиллиги нишонланадиган йилда пландан ташқари 50 минг тонна кўмир берамиз» деган конкрет мажбуриятни олди. Кончилар ЧКП Марказий Комитетининг сўнгги пленуми қарорлари муҳокама қилинган партия активи йиғилишида ана шундай қарорга келдилар.

Шимолий Чехия электр станциялари бирлашмасининг меҳнатчилари партия съезди шарафига электр энергия ишлаб чиқаришни анча кўпайтиришга қарор бердилар. Бунинг учун улар асосий агрегатларни планли ремонт қилишни бир неча кун қисқартириш мажбуриятини олдилар.

Градек шаҳридаги автодеталь заводининг коллективи Чехословакия Компартияси съезди шарафига бу йил маҳсулот ишлаб чиқаришни 10 процент кўпайтиришга қарор қилди.

БЕЛЬГИЯДА ИШ ТАШЛАШ ҲАРАКАТИ

БРЮССЕЛЬ. (ТАСС). Бельгияда иш ташлаш ҳаракати тўхтовсиз давом этмоқда. Рух ишлаб чиқаришда жаҳондаги энг катта корхоналарнинг бири бўлган Балендаги заводнинг 160 нафар ишчиси иш ташлаганига бир ойдан ошди. «Вьей монтань» компаниясига қарашли бу заводнинг ишчилари иш ҳақини оширишни ва меҳнат шароитини яхшилашни талаб қилмоқдалар.

«Главербельж» компанияси шиша заводининг ишчиларидан бир мингга яқин киши забастовка бошлади. Улар ўз ўртоқларидан 27 кишининг ишдан бўшатилганига қарши норозилик билдирмоқдалар.

«Асек» фирмасининг Гшарлруадаги электр техника заводида бир қанча цехларининг ишчилари ҳам меҳнат шароитини дарҳол яхшилашни талаб қилиб, шу ҳафта ичида қисқа муддатли забастовкалар ўтказишди.

ВАТАНПАРВАРЛАР ҲУЖУМИ

ХАНОЙ, 8 февраль. (ТАСС). Жанубий Вьетнамдан олинган хабарларга қараганда, халқ озодлик қуролли кучлари 6 февралда Дарлак вилоятида қўғирчоқ ҳукумат қўшинлари 23-дивизиясининг позициясига ҳужум қилдилар.

Ватанпарварлар шу куни Куангуи вилоятида АҚШ биринчи пиёда аскарлар бригадасининг икки постини ва бешинчи механикалашган америка дивизияси позициясини қаттиқ ўққа тутдилар.

АНГЛИЯ МЕҲНАТКАШЛАРИ НОТИНЧ

ЛОНДОН. (ТАСС). Англия почта ходимларидан 20 минг нафардан кўпроқ киши олтинчи февралда Лондон кўчаларида юриш қилиб, Гайд-паркда ўтказилган митингга тўпланишди ва иш ҳақининг оширилишини талаб қилишди. Ўз сафида 200 минг нафардан кўпроқ кишини бирлаштирган почта ходимлари миллий касаба союзининг забастовкаси 15 кундан бери давом этмоқда. Мамлакатда почта хизмати ва телефон алоқаси деярли бутунлай тўхтаб қолди. Бироқ ҳукумат касаба союзининг бу ҳаққоний талабини қондиришдан қайсарлик билан бош тортмоқда.

Англиянинг почта ходимлари бу курашни ўзларининг ҳаққоний талабларини қондиришга қадар давом эттиришга маҳкам бел боғлаганлар.

«Форд» компаниясининг англиядаги барча автомобиль заводларида ҳам 50 минг ишчи иш ҳақининг оширилишини талаб қилиб бошлаган забастовка беш кундан бери давом этмоқда.

УГАНДА ТАШҚИ ИШЛАР МИНИСТРИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

КАМПАЛА, 8 февраль (ТАСС). Уганда ташқи ишлар министри Вануме Кибеди журналистларнинг саволларига жавоб қайтариб, қуйидагиларни айтди: Уганда блокларга қўшилмаслик ва бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик сиёсатини ўтказади. Биз, деди у, миллий озодлик ҳаракатларини тамомила қўллаб-қувватлайберамиз ҳамда барча мазлум халқлар ва мустамлака халқларини тўла озод қилиш учун курашаберамиз. Уганда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг уставига ва Африка Бирлиги Ташкилотининг хартиясига содиқ бўлиб қолади.

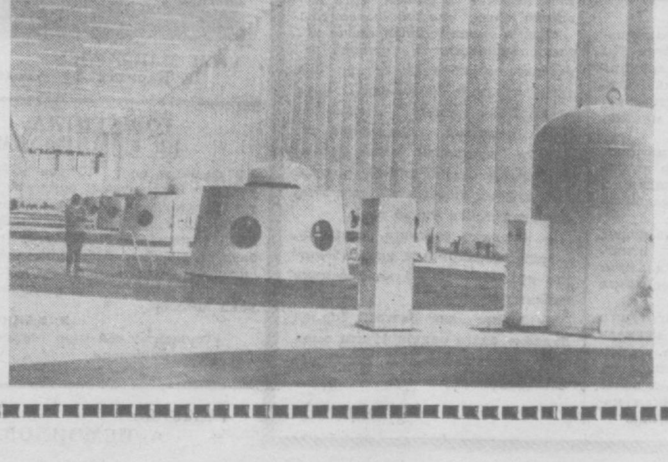

БИРЛАШГАН АРАБ РЕСПУБЛИКАСИ. Шу йилнинг январь ойида Нил соҳилида улкан Асвон гидроэнергетика комплекси ишга туширилди. Бу улкан иншоот қурилишида араб мутахассислари билан бир қаторда Совет Иттифоқидан келган инженер-техник ходимлар ҳам фаол қатнашишди. Асвон тўғони эндиликда совет ва араб халқлари ўрталаридаги бузилмас дўстликнинг рамзи бўлиб қолди.

Суратда: Асвон гидроэнергетикасининг машина залида.

В. Соболев фотоси.
ТАСС.

ВАШИНГТОННИНГ МУНОФИҚЛИГИ

ВАШИНГТОН, 9 февраль. (ТАСС). Оқ уй вакили Р. Зиглер Сайгон қўшинларининг АҚШ ёрдамида Лаосга бостириб киришини президент Никсон «маъқуллаган эди», деди. У ана шу операция халқаро ҳуқуқ қоидаларини ва Бирлашган Миллатлар Ташкилоти уставини қўпол равишда бузиш эмас, деб даъво қилди. Аммо Зиглер Лаосга қарши қилинган агрессия АҚШнинг 1962 йилда Женевада Лаоснинг бетарафлиги, суверенитети ва бутунлигини ҳурмат қилиш юзасидан олган мажбуриятларига зид эканлиги тўғрисидаги саволга жавоб беролмади.

ПОЙТАХТИМИЗ МЕҲМОНЛАРИ

МУЗИКАВИЙ САЁҲАТ

«Юбилей» Марказий спорт саройининг муҳташам саҳнаси чиройли безатилган. Бир қарашда у мовий денгизда саёҳат қилиб юрган кемани эслатади.

Рангбаранг чироклар ёғдусида совет, болгар ва чехословак артистлари «Россия, менинг ватаним» қўшиғини маҳорат билан ижро этишади. Экранда мавж ураётган Москва дарёсини кўрамиз. Саҳнага чиқиб келган артист Леонид Шипов зал билан лиқ тўлган томошабинларни музикавий саёҳатга таклиф этади.

— Бизнинг кема Нева соҳилларидан ўтади, бепоён Россиянинг қайинзорларида бўлади, санъаткорлар ўлкаси қардош Польша ва Чехословакия диёрида меҳмон бўлади, Марҳамат, томоша қилинг, мириқиб ҳордиқ чиқаринг,— дейди у.

Концерт программасини саҳнага чиқиб келган эстрада қўшиқлари Бутуниттифоқ фестивалининг лауреати, таниқли акробат Роберт Гурский, унинг дўсти Виктор Чечерин бошлаб беришади. Улар турли хил мураккаб акробатик машқларни усталик билан ижро этиб, томошабинларда катта қизиқиш уйғотишади.

«Оқ қайин» деб шартли ном олган кўрсатув номерида эстрада артистларининг Бутуниттифоқ конкурси дипломанти Сергей Чистяков қатнашади. Сергей асли бадиий сўз устаси. У янгроқ музика садолари остида она-Ватанимиз, заҳматкаш ҳалқимизнинг босиб ўтган жанговар йўлини ифодаловчи шеърларни мароқ билан ўқиди, ростгўйлик, самимийликни мадҳ этувчи лирик мисралар янгради.

Совет саҳнасининг юлдузи, РСФСР халқ артисти Клавдия Шулженконинг баркамол ижоди санъат мухлисларига кенг танилган. Ижодкор аёл чорак асрдан бери совет санъатининг довруғини кўтариб, тараннум этиб келмоқда. Залдагилар унинг чиқиб келишини қарсаклар билан кутиб олишди. Клавдия Россиянинг қуюқ ўрмонзорини куйловчи «Менинг Ватаним» қўшиғини, муҳаббат ва садоқатни улуғловчи «Ўзим ҳақимда», «Муҳаббатни излаб» каби қўшиқларни маҳорат билан ижро этди. Томошабинлар илиқ ва самимий сўзлари билан саҳна юлдузининг ижодини юксак баҳолашди, унга гулдасталар тақдим этишди.

Болгария Халқ Республикасининг хушовоз хонандаси, Вена, Варна, София шаҳарларида ўтказилган халқаро лирик қўшиқлар конкурсининг лауреати Лев Лефтеровнинг номи, жозибали санъати кўпчилик томошабинларга маълум. Лев кўп марта Совет Иттифоқида ижодий гастролда бўлиб, янгроқ овози билан хушнуд этган. Санъаткор бу гал шаҳримизга янги қўшиқлар билан келган. У Болгария композиторлари томонидан басталанган мисралар, диёримизда ижод қилаётган қалам соҳиблари шеърлари билан айтилувчи қўшиқларни, итальян, грек, француз қўшиқларини усталик билан ижро этди. Концертда Чехословакиянинг «Инкогнито» вокаль квартети коллективи қалбларга хуш ёқувчи музикаларни чалиб, жаз санъати шайдоларини қувонтирди.

РСФСРда хизмат кўрсатган артист Екатерина Сметанкина, ва СССР спорт мастери Сергей Степанов бошлиқ «Рус паҳлавонлари»нинг чиқишлари, «Қўғирчоқлар базми» номерларида қатнашаётган артистлардан Валерий Ярославцев ва Владимир Круглов, «Қўшиқлар йўлга чорлайди» программасини ижро этаётган Шота Харабадзе ва Владимир Линковскийлар ҳам шу куни ўзларининг жозибали ва оригинал номерлари билан томошабинларда катта қизиқиш уйғотишди. Концерт программаси «Матросларга оқ йўл тиланг» хори билан якунланади.

Тўрт соатлик кўрсатув жараёнида 120 артистнинг иштирок этиши, бунга ўндан ортиқ эстрада коллективларининг жалб этилгани томошани чинакам санъат байрамига айлантириб юборган.

— «Мовий қўшиқлар» деб номланган эстрада ансамблимизни эндигина барг ёзаётган ниҳолга таққосласак, янглишмаган бўламиз,— дейди спектакль директори Иосиф Павлович Гурвич.— Ансамблга ўтган йилнинг бошларида Москва шаҳрида асос солинган. Совет ва чет эл эстрада коллективлари иштирокида ягона ансамбль тузиш йўлида анча қийинчиликларга дуч келдик. Бу ўринда Аркадий Галь, Валерий Колесниковларнинг хизматларини таъкидлаб ўтиш керак. Улар бир неча ой давомида ҳамкорликда иш олиб бориб, спектакль программасини муваффақиятли ишлаб чиқишди.

Мазкур ансамблни ташкил этишдан мақсад қардош социалистик мамлакатлар санъатини Иттифоқимиз томошабинлари даврасида кенг пропаганда қилишдан иборат.

И. ЮСУПОВ.

Суратда: ансамблнинг рақкоса қизлари «Ўрмонзорда» номерини ижро этишмоқда.
Л. Глауберзон фотоси.

ХУШХАБАРЛАР, ЯНГИЛИКЛАР

«ДИЛОРОМ» ПОЕЗДИ

Республикамизда кўп меҳнаткашлар туристик поездларда мамлакатимизнинг турли тарихий шаҳарларини кезиб, меҳнат отпускларини ўтказишга одатланишаяпти. Бунинг учун туризм бўйича Тошкент область Совети аҳолига барча имкониятларни яратиб бераётир.

Ўтган йили Совет Иттифоқи бўйлаб ўн мингдан ортиқ киши саёҳат қилиб қайтди. Бу йил саёҳатга жўнаш истагини билдираётган кишиларнинг сони кўпаймоқда.

Куни кеча бир группа туристлар «Дилором» поездида мамлакатимиз бўйлаб сафарга чиқишди. Улар Волгоград, Боку, Ереван, Тбилиси, Батуми, Сухуми, Гагра Адлер каби ўн бир шаҳарда бўлишади. Туристларнинг яна шундай бир группаси шу йилнинг 16 апрелида жўнаб кетади.

Бундан ташқари, «Ўзбекистон» поезди ҳам яқин кунлар ичида туристлар билан мамлакатимизнинг иккинчи бир томонига қараб йўл олади. Туристлар Москва, Смоленск, Минск, Киев, Львов, Кишинев, Одесса, Волгоград, Евпаторий, каби шаҳарларда бўладилар. 350 дан ортиқ киши бу шаҳарларнинг саноати, маданияти билан танишадилар.

Пролетариат доҳиси В. И. Ленин туғилиб ўсган шаҳарлар ҳамда инқилоб бешиги ҳисобланган Ленинград ҳам зиёрат қилинади. Шу йилнинг 6 апрелида Ленин бўлган жойларга томон саёҳатчилар жўнаб кетишади.

Ўзбекистоннинг тарихий жойлари — Самарқанд, Бухоро, Хоразм томон ҳам махсус туристик юришлар уюштирилмоқда.

●

ЙЎЛ РАВОН, МАНЗИЛ ЯҚИН

Ҳозир пойтахтимизда 24 маршрут бўйлаб трамвай ҳаракат қилмоқда. Тошкент трамвай-троллейбус трестининг коллективи аҳолига янада қулайлик туғдириш мақсадида бу йил маршрутларини 20 километрга узайтиради. Трамвайлар Навоий, К. Маркс, 1-Май кўчалари орқали Чкалов номли авиация заводигача етиб боради. Бу маршрут шу йилнинг охиригача ишга туширилади.

Эски 6-трамвай маршрутини ҳам тиклаш мўлжалланмоқда. Куйбишев шоссесидан то Қўйлиқ посёлкасигача борадиган олти километрлик янги маршрут ишга туширилади.

Троллейбус маршрутлари ҳам узаяди. Сергели шаҳарчаси билан Тошкент маркази линияси бўйлаб кўплаб троллейбуслар қўйилади. Ҳозир қатнаётган 11-троллейбус линияси яна икки километрга узайтирилади.

Пойтахтимизга ҳозир янги трамвай ҳамда троллейбус-вагонлари келтирилаётир. Бу йил ҳар бири 150 пассажирга мўлжалланган троллейбуслар сони кўпаяди. Улардан 32 таси келтирилади. Ленинградда ишланган 40 та янги трамвай вагони ҳам изга қўйилади.

●

БИЛИМ ДАРГОҲЛАРИ КЕНГАЙМОҚДА

Областимизда янги мактаб бинолари йил сайин кўпайиб бораётир. Бу йил 15 та янги мактаб ишга туширилади. Билим даргоҳларининг ўқув ишлаб чиқариш хоналари замонавий ўқув қуроллари билан жиҳозланган бўлиб, фарзандларимизнинг политехник таълимини, турли ҳунарларни эгаллашлари учун барча шароитлар яратиб берилади.

Биргина Ўрта Чирчиқ районида янги ўқув йилигача 2 та мактаб қурилади. Ҳар бири 640 ўринли бўлган билим даргоҳи Свердлов номли ҳамда «XXII партсъезд» колхозларида очилади. Шунингдек, Оққўрғон районининг «Ленинобод», «Озод» колхозларида, Султон Сегизбоев совхозида ҳам мактаблар қурилиши ниҳоясига етиб қолди. Янгийўл районининг Калинин номли ҳамда Ҳамроқул Турсунқулов номли колхозларда қурилаётган ҳар бири 536 ўринли мактаб шу йил ўқувчиларни қабул қилади.

Бундан ташқари, Калинин районида Карл Маркс, Куйбишев ҳамда «Назарбек» совхозлари ишчи-хизматчиларининг фарзандлари ҳам кенг ва ёруғ хоналарда билим олишади.

З. МУҲАММАДЖОНОВ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

«ПОЛИТОТДЕЛ» ШАЙЛАНМОҚДА

Утган футбол мавсуми СССР биринчилигининг иккинчи группасида иштирок этаётган областимизнинг ягона вакили — «Политотдел» коллективи учун анча оғир бўлди. Команда бутун мавсум давомида нотекис ўйнаб, футбол ишқибозларининг ишончини оқлай олмади ва биринчи олтиликдан ташқарида қолди. Колхоз футболчилари дурустроқ натижага эришишлари мумкинмиди? Бу саволга команда тренери Дмитрий Ан шундай жавоб берди:

— Утган мавсумда командамиз состави муқим бўлмади. Чунки ўзга командалардан таклиф қилинган ветеранлар яна тарқалиб кетишгандан сўнг, фақат ёшлар билан қолдик. Биринчиликнинг ҳал қилувчи ўйинларини юқори савияда ўтказиш учун эса, ёшларимизда тажриба етишмади.

Колхоз футболчилари ўтган йилги қарзни бу мавсумда узиш учун машғулотларни декабрь ойининг охирларидаёқ бошлаб юбордилар. Машғулотлар асосан «Восток» спорт клуби залида олиб борилди.

Мана, команда одатдагидек икки группага бўлиниб, машғулот ўтказаяпти. Тренерлар группаларни тузишда тенг кучли икки коллектив чиқишига эътибор берганлар. Масалан, биринчи группага Соломахин, Шчербаков, Осенин, иккинчи группага эса Шин, Хен, Науменко каби тажрибали футболчилар киритилган. Машғулот ўтказишдаги бу услуб ҳар икки группада ёш футболчиларнинг ўз маҳоратларини тезроқ такомиллаштиришларига ёрдам беради.

Навбатчи тренернинг хуштаги янгради. Ҳамма бир сафга тизилди. Машғулот мақсади аниқлангандан сўнг, тренер ишораси билан футболчилар зал бўйлаб югура бошладилар. Умумжисмоний машқлар программаси оддийдан мураккабга қараб ўзгариб боради. Қарийб бир соат давом этган бу машқларда футболчилар чаққонлик ва эпчилликни тарбияловчи қирққа яқин элементни бажардилар.

Йигитлар юзида тер маржонлари ялтирайди. Бироқ, дам олиш мумкин эмас. Чунки, машғулот талаби шундай. Машқ машққа уланади. Енгил атлетикадан сўнг тўп билан ишлашга ўтилди. Ҳар бир кичик группа алоҳида топшириқ олиб, машқ қилишга киришди.

Биз команда тренеридан бу йилги тайёргарликнинг ўтган йилгидан фарқини сўрадик.

— Мавсумга тайёргарлик жараёнининг ўтган йилдагидан фарқи бор ёки йўқлиги тўғрисида ҳозирча бирон бир нарса дейиш қийин. Бироқ, ҳар бир тренернинг ўз услуби бўлганидек янги устозимиз Чен Ир Сон ҳам бундан мустасно эмас. Шу ўринда бир мисол келтириб ўтаман. Утган йилги машғулотларда команда «қария»лари машқларни хоҳласа бажарар, хоҳламаса томошабин бўлиб кузатиб туришарди. Бу йил эса ундай эмас ҳаммага талаб битта.

Футбол ишқибозларини албатта команда составидаги ўзгаришлар қизиқтирса керак. Состав бу йил ҳам жуда ўзгарди. Айниқса, ҳимоя чизиғи катта йўқотишга дуч келди. Марказий ҳимоячи Извеков Ворошиловграднинг «Заря», қанот ҳимоячи Павлов, Горькийнинг «Волга», ўнг қанот ҳимоячи Мўминов «Пахтакор» командаларига таклиф қилиндилар. Шунингдек, ҳужумчи Скопинцев, ака-ука Коночкинлар ҳам бошқа коллективга ўтиб кетдилар. Командага Тошкентнинг «Трактор»идан Зеленецкий Бельков, Печурин, Олмаотанинг «Қайрат», Омскнинг «Иртиш», Фрунзенинг «Олға» коллективларидан Бессонов, Галимов, Агеевлар таклиф қилиндилар.

«Политотдел» мавсумгача бир қанча контроль учрашувлар ўтказишни планлаштирган. Жумладан, март ойининг бошларида Душанба, Ленинобод, Фрунзе шаҳарларида маҳаллий командалар билан ўртоқлик ўйинлари бўлади.

Т. УРИНБОЕВ.

ФРАНЦУЗ ЮМОРЛАРИ

Кунлардан бир куни Эзоп йўлда бораётган эди, олдидан бир одам чиқиб ундан сўради:

— Қишлоқ ҳали узоқми?

— Юр!— деди унга Эзоп.

— Мен юриш кераклигини яхши биламан, лекин у ерга қачон етиб бораман?

— Юр! — деди яна Эзоп жавоб ўрнига.

Йўловчи бу одам жинни бўлса керак деб ўйлаб, йўлида давом этди. Бироздан кейин Эзоп унинг орқасидан қичқирди:

— Сен уерга икки соатдан кейин етиб борасан.

— Нега шуни олдинроқ айтмадинг,— сўради йўловчи.

— Чунки, мен сенинг қандай юришингни билмас эдим-да,— жавоб берди Эзоп.

●

Джон вокзалида бир жаноб, вокзал буфетига кириш учун вагондан тушди. Вагонини эсдан чиқармаслик учун номерига қаради: 1492.

— Жуда яхши — деди ўзигаўзи —эсдан чиқармайман, Американинг очилган йили экан.

Бироздан сўнг жаноб қайтиб келди. Бахтга қарши вагон номерини эсдан чиқариб қўйиб, бир хизматчига мурожаат қилишга тўғри келди:

— Кечирасиз жаноб, Америка нечанчи йилда очилган эди?

●

— Машина ҳайдашни биласизми?

— Йўқ, лаоқал рулини ушлашни ҳам билмайман,

— Жуда яхши, менга худди шу керак эди. Менинг машинамга бирон соат қараб туринг.

Французчадан
О. ЮСУФЖОНОВА
таржимаси.

ҚИШ МАНЗАРАСИ.
Т. Каримов фотоэтюди.

ТОШКЕНТДА ЕР ҚИМИРЛАДИ

9 февраль соат 15 дан 13 минут ўтганда Тошкентда 5 балл куч билан ер силкинди. Зилзила эпицентри Тошкентдан 23 километр ғарбда — Абай бозорида бўлиб, у ерда ер 6 балл куч билан силкинди. Асосий зилзиладан кейин уч минут давомида яна икки марта ер силкингани қайд қилинди.

Э. ҲАЙИТОВ.
«Тошкент» сейсмик станцияси катта инженери.

ОВ ГАШТИ

Автобусдан Ангрен йўлидаги «Ақча» овчилик хўжалиги бекатида тушдик. Бизни кутиб олган хўжалик егери Уруш ака йўлйўлакай тустовуқ овлаш қоидалари билан таништирди:

— Овга фақат 8 тадан сочма ўқ олиб борасиз, фақат иккитадан тустовуқ отиб олишингиз мумкин. Ов планини ҳар ким ўз милтиғи билан ўзи бажариши шарт, бир-бирига ёрдам бериш ўтмайди. Планини ошириб «бажарган» ҳам рағбатлантирилмайди.

Дарё соҳилига тушар эканмиз, кўз олдимизда ажиб манзара намоён бўлди. Жилваланиб оқаётган Чирчиқ дарёсининг орол ва ярим оролларида уфқгача чўзилган қалин қамишзор, жийда ва толлар билан қопланган чангалзор, сарғайган шолипоялар ва атайин тустовуқлар учун экилган маккажўхори майдонлари ўзига чорлайди.

— Қани, тайёр бўлинглар! Овни шолипоя чеккасидан бошлаймиз.— деди Уруш ака олдинга ишора қилар экан.

Йигирма метрча юрганимиз ҳам йўқ эдики, оёғимиз остидан бир хўроз осмонга кўтарилди. Ўн-ўнбеш метрча тик баландликка кўтарилган тустовуқ қамишзор, томон уча бошлади.

Эргаш ака шоша-пиша тепкини босди. Мен эса ҳаяжонланганимдан орқасидан отиб қолдим, холос.

Шундай чиройли парранда қўққисдан оёқ остингиздан қақиллаб учиб чиқса, ҳаяжонланмай қолмас экансиз. Тустовуқнинг камалак рангли патлари қуёш нурида товланишини айтмайсизми?

Қамишзордан ўтиб, ёйилиб ўсган ёввойи жийда олдидан чиқдим. Жийданинг тагидан биринкетин етти-саккизта қуш учиб қолса бўладими? Шошганимдан қайси бирини нишонга олишни билмайман. Охири анча узоқлашиб қолган хўроз ортидан кетма-кет ўқ уздим. Тустовуқ қамиш орасига тушди.

Шу пайт чангалзордан Эргаш ака милтиғининг овози эшитилди. Сийрак ўт босган соҳилга чиқишим билан олдимдан «лип» этиб қуён ўтиб кетди. Отиш уёқда турсин, ҳатто мўлжаллашга ҳам улгиролмадим. Бироздан сўнг Эргаш ака кўринди. Бурни, пешонаси тимдаланган.Қуённи кўрмаган бўлиб, «нима отдингиз» деб сўрадим.

— Э, сиз сўраманг, мен айтмай, шундоқ оёқостидан чиққан қуённи отолмадим-а! Йўлини тўсиб чиқмоқчи бўлиб жийдаларга таталанганим қолди, холос.

Уруш ака ҳам етиб келди. «Бир хордиқ чиқариб олайлик иштаҳа ҳам карнай бўлди», деган таклифи ҳаммамизга маъқул тушганлиги учун сув бўйидан жой танладик. Икки айри қозиқ ўртасида навда қўйиб, унга солдат котелокларимизни осдик. Ҳадемай вақирлаб қайнади. Бирига кўк, иккинчисига памилчой дамлаб, ичишга киришдик.

— Бу деймана, Уруш ака ўзингиз урушқоқ одамга ўхшамайсиз-у, нега номингиз мунча ноёб исмлардан?— деб сўраб қолди Эргаш ака.

— Номимдан мазмунини тушунмадингизми, Эргашжон. Биринчи жаҳон уруши йиллари туғилганлигим учун ота-онам менга шу исмни қўйишган экан.

Уруш ака ўзига котелокдан кўк чой қуяр экан, бу котелоклар унга уруш йилларини эслатганлигиданми ёки исмини суриштирганимизданми, Ватан урушида биринчи кунларданоқ қатнашганлиги, ҳатто Францияда француз партизанлари билан бир сафда жанг қилганларини ҳаяжонланиб гапириб берди.

— Э, Эргаш ака, бу кишида гап кўп. Бирга ўтирганлигингиз билан мағрурлансангиз бўлади. Биринчи жаҳон урушида туғилиб, вояга етгач, иккинчисида ўзи қатнашган. Уруш йиллари Ватанимизни немис фашистларидан ҳимоя қилган бўлса, энди табиатимизни браконьер овчилардан ҳимоя қилаяпти.

Суҳбатга берилиб кетганимиздан, устимизга келиб қолган ўрдаклар галаси қанотларининг «виш-вишини» эшитмабмиз ҳам. Устимиздан учиб ўтгандагина кўриб ҳаммамиз бараварига милтиққа ёпишдик.

Уруш акани ҳисобга олмаганда, саноқли ўқлардан яна бир жуфти бекорга кетди. Фақат галадан 2 ўрдак ажралиб, сувга шалоплаб тушди.

— Охирги имкониятингиз қолди, Эргаш ака! Мўлжаллаб отинг. Йўқса, қуруқ қайтишингиз мумкин!— деди Уруш ака шеригимга тегажоғлик қилиб.

— Майли, бизга овнинг гўшти мас, гашти кифоя!— бўш келмади ўз навбатида Эргаш ака.

Чирчиқ бўйига яқинлашиб, кечиб ўтиш учун саёзроқ жой излаб турган эдик, сув ичиб турган макиён тустовуқ кўриниб қолди.

«Эргаш ака отақолсин» деб тепкини босмай, отишини кутиб турдим. Афсус, бу гал ҳам унинг кетма-кет отган ўқи зое кетди. Сабрим чидамай, таваккалига ўқ уздим. Макиён бир лаҳза ҳавода муаллақ туриб қолди-да ўқдек соҳилга қулади.

Овчилик хўжалигининг идораси олдида Уруш ака билан хайрлашиб, бекатга чиқдик. Эргаш аканинг қовоғидан қор ёғади, бошини қуйи солганча чурқ этмайди.

— Хафа бўлманг, хўрози сизга, макиёни бизга, — дедим ўлжадан бирини унга узатиб.

Қоронғу тушмасдан Тошкентга етиб келдик. Эргаш ака қўярдақўймай уйига бошлади.

— Қани, Асалхон, Қулинг ўргилсин қилиб ошга босиб беринг,— деди ҳамроҳим хотинига.

— Хўп бўлади. Сабзи-пиёз тўғрагунимча патини юлиб бера қолинг.

Ҳовлига чиқсак не кўз билан кўрайликки, бир қора мушук Эргаш аканинг хўрозини ерга тушириб олиб, «патини юлаяпти»!

Мушук бизни кўриши билан хўрозни тишлаганича, ошхона деразасига чиқиб олди. Эргаш ака таёқ кўтариб, орқасидан қува кетди. Қани энди етиб олса-ю, ўнгидан келмаган ов аламини текинхўр мушукдан олса! Мушук эса Эргаш акани калака қилгандай, думини ликиллатиб, лип этиб девордан томга чиқиб олди.

— Оғриниб берганга ўхшайсиз. —деди яноқларигача қизариб кетган дўстим.— Насиб қилмаганини қаранг!

— Юринг, яна биттаси бор-ку! Дарвоқе бизга овнинг гўшти эмас, гаштининг ўзи кифоя деган сиз эмасмидингиз?

Ғ. ЖЎРАЕВ.

Реклама ва Эълонлар

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

БИРИНЧИ ПРОГРАММА

13.00 дан — Москва кўрсатади.

ТОШКЕНТ КЎРСАТАДИ

18.25 — Кўрсатувлар программаси.

Ўзбек тилида: 18.30 — Ўқувчилар учун сенинг тенгдошларинг, 18.50 — «АХБОРОТ» информацион программаси, (Рус тилида). 19.00 —Концерт, 20.30 — «АХБОРОТ» информацион программаси, 20.45 — Телевизион театр: «Володя Ульянов» (2-қисм), 21.35 — Съезддан — съездгача, 22.05 — Янгиликлар, 22.15 — «Олис юлдуз шуъласи» (2 серия, бадиий фильм), 23.25 — Кўрсатувлар программаси, 23.35 — Москва кўрсатади.

ИККИНЧИ ПРОГРАММА

ТОШКЕНТ КЎРСАТАДИ

17.55 — Кўрсатувлар программаси.

Рус тилида: 18.00 — «Светофор» эстрада ансамблининг концерти, 18.40 — Аҳолига гражданмудофааси ҳақида, 18.55 — Актёр билан учрашув, Кинокўрсатув.

20.00 — дан Москва кўрсатади.

УЧИНЧИ ПРОГРАММА

ТОШКЕНТ КЎРСАТАДИ

20.00 — «Йигит ва қиз» (бадиий фильм, ўзбек тилида). 21.10 — Санъат усталари А. Папанов (рус тилида).

ТЕАТР

НАВОИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК КАТТА ТЕАТРИДА — 10/II да Майсаранинг иши.

ҲАМЗА НОМЛИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА — 10/II да Машаққатли йўл, 11/II да Олтин девор.

МУҚИМИЙ НОМЛИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИДА — 10/II да Ёшликда берган кўнгил, 11/II да Фарғона тонг отгунча, 12/II да Менинг жаннатим.

КИНО

Чемпион — «ТОШКЕНТ СОВЕТИНИНГ 50 ЙИЛЛИГИ», «МОСКВА», «ЎЗБЕКИСТОН», «СПУТНИК», (кундузи ва кечқурун), «ЧАЙКА» (кундуз соат 12, 2, 4 ва кеч 6 да).

Биримиз — «КОМСОМОЛ 30 ЙИЛЛИГИ», «ВОСТОК», (кундуз ва кечқурун).

Икки океан сири — (2 серия кундуз соат 2 ва кеч 8 да), хотинимнинг номуси (ўзбек тилида кундуз соат 4.40 минутда) — НАВОИЙ номли.

Севги нафосати — «ЎЗБЕКИСТОН 25 ЙИЛЛИГИ» (кундуз ва кечқурун).

Директор — «ЧАЙКА», (кеч соат 8 да).

Сумбул сочли гўзал Варвара— «СПУТНИК» (эрталаб соат 10, 11 да).

ЎЗБЕК ДАВЛАТ «ЁШ ГВАРДИЯ» ДРАМА ТЕАТРИДА

ТЕЗ КУНДА

МАВСУМ ОЧИЛАДИ

ТЕАТР РЕПЕРТУАРИДА:

«БЕШ КУНЛИК КУЁВ»,
«УЛИМЛАРНИ ҚОЛДИРИБ ДОҒДА»,
«УН САККИЗ ЁШЛИГИМ»,
«УЧИНЧИ ОРЗУ»,
«ДИЙДОР»,
«БАҲС»,
«БИРИНЧИ БЎСА»,
спектакллари бор.

ҲАМЗА НОМИДАГИ ЛЕНИН ОРДЕНЛИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИДА
КПССНИНГ XXIV СЪЕЗДИГА БАҒИШЛАНАДИ

10—12—13 ФЕВРАЛДА

ЯНГИ СПЕКТАКЛЬ

А. СОФРОНОВ

К. ЯШИН ВА Б. РУЗИМАТОВ таржимаси

МАШАҚҚАТЛИ ЙЎЛ

САҲНАГА ҚЎЮВЧИЛАР — Ўзбекистон ССР халқ артистлари— А. О. ГИНЗБУРГ ВА О. Я. ЧУБАЙС
РАССОМ — И. С. ГЛАЗУНОВ
КОМПОЗИТОР — В. А. ГОРХОВСКИЙ
РЕЖИССЕР АССИСТЕНТИ — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Т. АЗИМОВ

СПЕКТАКЛЛАРДА

СССР халқ артисти — С. ЭШОНТЎРАЕВА,
Ўзбекистон ССР халқ артистлари —Я. АБДУЛЛАЕВА, И. БОЛТАЕВА, З. МАЛИКБОЕВА, З. МУҲАМАДЖОНОВ, З. САДРИЕВА, Т. СУЛТОНОВА, С. ТАБИБУЛЛАЕВ, А. ТУРДИЕВ, Ж. ТОЖИЕВ, Қ. ХУЖАЕВ, З. ҲИДОЯТОВА.
ЎзССРда хизмат кўрсатган артистлар Т. АЗИЗОВ, Е. АҲМЕДОВ, Р. ИБРОҲИМОВА, П. САИДҚОСИМОВ, Т. ТОЖИЕВ, О. ЮНУСОВ ва бошқалар қатнашадилар.
Спектакль кеч соат 7.30 да бошланади. Касса ҳар куни соат 10 дан очиқ.
Коллектив бўлиб кўриш учун заявкалар қабул қилинади.

Я. М. Свердлов номли концерт залида

11 ФЕВРАЛДА

М. ҚОРИЁҚУБОВ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ ФИЛАРМОНИЯСИ ВА ЭСТРАДАСИ АРТИСТЛАРИНИНГ

КОНЦЕРТИ

ҚАТНАШАДИЛАР:

Ўзбекистон ССР халқ артистлари — ҚУНДУЗ МИРКАРИМОВА, МУҲАММАДЖОН МИРЗАЕВ.
Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар — ОЛМАХОН ХАИТОВА, ВИЛОЯТ ОҚИЛОВА, ТУХТА РИСМЕТОВА.
Солистлар — Гулчеҳра ИСМОИЛОВА, Қизлархон ДУСТМУҲАМЕДОВА, Қодир МУМИНОВ, Аҳмад ШУКУРОВ.

ЎЗБЕК ХАЛҚ ЧОЛҒУ АНСАМБЛИ

Программани Назрулла ЁҚУБОВ олиб боради.
Концерт кеч соат 8 да бошланади.
Билетлар концерт зали кассасида кундуз соат 2 дан сотилади.

Редактор
А. ИСМОИЛОВ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг босмахонаси Тошкент шаҳри.

№ А—1684. ИНДЕКС — 64697. Р. — 01212.